

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв
імені Валентини Волошиної

Кафедра мистецьких дисциплін дошкільної та початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: **РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

Студентки 2 курсу МБПЗ групи
Освітньої програми *Початкова освіта. Психологія*
Спеціальності *013 Початкова освіта*
Галузі знань *01 Освіта/Педагогіка*
Ступеня вищої освіти «магістр»

БАБАДЖАНЯН Сюзанни Давитівни

Науковий керівник Старовойт Л.В.,
доцент, кандидат педагогічних наук

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2019 рік

ПЛАН

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	7
1.1. Розвиток творчих здібностей особистості: дефінітивний аналіз....	7
1.2. Психолого-педагогічні особливості використання творів музичного мистецтва у роботі з дітьми.....	13
1.3. Сучасний стан використання музичного мистецтва у розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.....	23
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ.....	42
2.1. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами музичного мистецтва.....	42
2.2. Шляхи реалізації розвивального потенціалу музичного мистецтва у роботі з дітьми молодшого шкільного віку.....	51
2.3. Методичні рекомендації вчителям щодо ефективного використання музичного мистецтва в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти I ступеня.....	57
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Розвиток української держави зумовлює необхідність виховання нового типу особистості з високим рівнем духовності і культури, спроможної самостійно приймати нестандартні рішення, здійснювати вільний вибір, творчо мислити, гнучко реагувати на зміни обставин і самій їх творити. Цим параметрам відповідають творчі якості людини, які мають стати предметом цілеспрямованого виховання і розвитку. Якраз через це стратегічним завданням, визначеним Державною національною програмою «Освіта» (Україна ХХІ ст.), є створення умов для реалізації та самореалізації особистості в освітньому процесі. Це вимагає переходу від директивної до особистісно-зорієнтованої моделі навчання й виховання, що націлює на пошук нових шляхів і засобів, які забезпечуватимуть розвиток внутрішніх можливостей учнів, їхніх потреб, інтересів, творчих здібностей.

Зазначимо, що проблема творчих здібностей є однією із важливих у психолого-педагогічних дослідженнях. Вітчизняними (Л.Богоявленська, О.Лук, О.Матюшкін, В.Моляко, Я.Пономарьов, Я.Шубінський та ін.) та зарубіжними (Ф.Баррон, А.Біне, Д.Гілфорд, А.Маслоу, К.Роджерс, Ч.Спірмен, Д.Томсон та ін.) дослідниками вивчалися різні аспекти проблеми творчих здібностей: їх природа, компоненти, критерії та показники розвитку, методи і прийоми формування. Більшість з цих питань все ж залишається дискусійними, що свідчить про складність та багатозначність досліджуваної проблеми.

Аналізуючи природу музичного мистецтва, музикознавці Г.Арановський, В.Медушевський, Є.Назайкінський, Ю.Холопов та ін. дійшли висновку, що такі специфічні особливості музики, як варіативність образів, висока абстрактність мови, евристичні орієнтири є сприятливими для формування образно-асоціативного мислення, уяви, фантазії, художнього сприймання тощо.

Значно збагатили науково-методичну думку і педагогічну практику

музично-педагогічні системи і концепції зарубіжних педагогів, один з принципів яких спрямований на розвиток творчих здібностей дітей, стимулювання їхньої фантазії, художньо-пізнавальної активності (Е.Жак-Далькроз, З.Кодай, К.Орф, Б.Трічков). Вирішенню питань творчого розвитку учнів засобами музики сприяли праці з теорії та методики музичного навчання і виховання учнів (Л.Дмитрієва, Д.Кабалевський, Л.Масол, Г.Рігіна, О.Ростовський, О.Рудницька та ін.)

Зміна освітньої парадигми зумовлює необхідність переосмислення сфери виховання творчої особистості засобами мистецтва та розробку ефективних умов, оптимальних методик і технологій, що відповідають сучасним методологічним та теоретичним засадам. Таким чином, у процесі розв'язання проблеми формування творчих здібностей молодших школярів виникає ряд суперечностей: між метою і завданнями інноваційної системи гуманітарної освіти та традиційними змістом і технологіями викладання предметів художньо-естетичного циклу в початковій школі; між значним творчим потенціалом музичного мистецтва і недостатньою його реалізацією в існуючій освітній практиці.

Усе викладене вище свідчить про актуальність обраної теми дослідження *«Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами музичного мистецтва»*.

Об'єкт дослідження - процес розвитку творчих здібностей учнів початкової школи.

Предмет дослідження - педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами музичного мистецтва.

Мета дослідження полягає у виокремленні та теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов, що ефективно впливають на формування творчих здібностей молодших школярів.

Гіпотеза дослідження: ефективність формування творчих здібностей молодших школярів засобами музичного мистецтва значно підвищиться, якщо забезпечити спрямованість освітнього процесу на опанування дітьми

художньо-естетичних цінностей музичного мистецтва, сприяти актуалізації виховного потенціалу творів музичного мистецтва у процесі творчої діяльності дитини, залучати молодших школярів до різних видів творчої діяльності, забезпечувати цілеспрямований та систематичний вплив творів музичного мистецтва на формування інтелектуального, емоційно-аксіологічного компонентів свідомості дитини.

Відповідно до визначеної мети та гіпотези дослідження було поставлено такі *завдання*:

1. Розкрити психологічні, педагогічні, музикознавчі підходи щодо розвитку творчих здібностей, шляхів і методів їх формування засобами музичного мистецтва.
2. Розробити критерії та показники рівня розвитку творчих здібностей молодших школярів.
3. Виокремити та обґрунтувати педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі музичної діяльності.
4. Розробити методичні рекомендації вчителям щодо ефективного використання музичного мистецтва в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти I ступеня

Для досягнення поставленої мети, вирішення завдань і перевірки гіпотези використовувалися такі методи дослідження: теоретичні: аналіз, порівняння та узагальнення теоретичних даних; емпіричні: анкетування, тестування, ігрові методики діагностики, констатувальний експеримент, аналіз педагогічного досвіду, кількісна обробка та якісна інтерпретація експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження: дослідно-експериментальна робота проводилась в КЗ «ЗОШ №18 ВМР». Дослідженням охоплено 52 дитини молодшого шкільного та 14 вчителів, які працюють у закладі загальної середньої освіти.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на:

- Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю

- «Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя» (VII школа методичного досвіду). - Вінниця, 21-22 листопада 2018 року
- звітній науково-практичній конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної. Серія «Мистецтво», ВДПУ ім. М.І.Коцюбинського, 2019
 - II-й Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні орієнтири мистецької освіти: традиції, досвід, інновації», Чернівці (4-5 квітня 2019 р.)

Основні результати дослідження висвітлено в публікаціях автора, а саме:

1. Бабаджанян С. Розвиток творчої компетентності учнів засобами музичного мистецтва // Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя» (VII школа методичного досвіду): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. – Вінниця, 2018. - С. 126-130.
2. Бабаджанян С. Виховний вплив музичного мистецтва на формування особистості дитини // Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Серія «Мистецтво». – Вінниця, 2019. – С. 7-9.

Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Розвиток творчих здібностей: дефінітивний аналіз

Сучасне суспільство, у якості одного з пріоритетних завдань освіти в Україні, і, зокрема, системи освіти, висуває розвиток творчої особистості дитини. У Державному стандарті початкової освіти зазначається, що розвиток особистісної культури дитини здійснюється через призму цілісного та різноманітного сприйняття навколишньої дійсності. При цьому дитина має займати активну, самостійну, творчу життєву позицію [11]. Дослідження психологів і педагогів довели, що для реалізації природних здібностей та можливостей дітей необхідно створити оптимальні умови для творчого розвитку, переходу до продуктивних дослідницьких творчих занять.

Творчість у синтезі з музичним мистецтвом допомагають сучасному педагогові надати дитині можливості розкрити свою особистість, знайомлять дитину зі світом краси й гармонії – світом мистецтва. Уже в ранньому віці музична діяльність стає однією з найдоступніших і емоційно захоплюючих. Творчість дітей засобами музичного мистецтва є процесом природним і високоефективним.

Ми вважаємо, що творча діяльність молодших школярів містить унікальні можливості всебічного розвитку особистості, яка дозволяє гармонійно поєднувати різні процеси: інтуїтивні, логічні, що важливі для психічного та духовного здоров'я. Творчість, яка утворюється в зоні безпосереднього емоційного контакту дитини з навколишнім світом (М.Бахтін, Л.Виготський, О.Ковальов, Л.Масол та ін.), поліпшує здатність сприймати, пізнавати, відчувати, дає поштовх до розвитку фантазії, образного мислення, уявлення, гармонізує сприйняття, що є недосяжним системному аналізу, активізує прояви інтуїції [24, 41].

Проаналізувавши психолого-педагогічну та філософську літературу зазначимо, що вагомими тут є категорії «розвиток», «здібності», «художні здібності», «творчі здібності». Вони розкривають зміст творчих здібностей дітей, їхні форми прояву та є механізмом активно-перетворювального сприймання дитиною самої себе та оточуючого світу.

Перш ніж розглядати зміст цих понять, варто з'ясувати, який зміст вкладено у поняття розвиток. Так, С.Гончаренко зазначає, що розвиток особистості – процес формування особистості як соціальної якості індивіда в результаті його соціалізації і виховання. Включення дитини в процес діяльності реалізується за допомогою дорослих, тим самим процес виховання є провідним у розвитку її особистості [7, 289]. Розвиток, як зазначено у «Педагогічному словнику» за редакцією М.Ярмаченка, є процесом якісних та кількісних змін у фізичній та психічній сфері дитини, які виникають під впливом зовнішніх та внутрішніх, керованих та некерованих факторів [34, 113]. У електронній версії «Большой энциклопедии Кирилла и Мефодия 2003» поняття розвиток трактується як направлені закономірні зміни, в результаті чого виникає новий якісний стан об'єкта [3]. Л.Карпенко у «Психологічному словнику» розвиток розглядає як закономірні зміни психічних процесів у часі, що виражені в їх кількісних, якісних та структурних перетвореннях. У «Філософському словнику» за редакцією І.Фролова поняття розвиток трактується як суттєвий, необхідний рух, зміни у часі [55, 308].

На основі теоретичного аналізу ми вважаємо, що розвиток є кількістю якісних змін, які відбулися у психічній та фізичній сфері дитини під впливом різних чинників. Ми поділяємо думку дослідників (О.Буров, Н.Гурець, І.Демченко, Є.Квятковський, Т.Матвеева, А.Мелік-Пашаєв, І.Пастир, М.Ярошевський та ін.), що найважливішими показниками розвитку особистості є творча активність, здатність до творчості.

Розвиток особистості неможливо зрозуміти без осмислення змісту однієї з найдавніших категорій – здібності. У сучасній психолого-

педагогічній літературі поняття «здібності» розглядається по-різному. Так, О.Савенков зазначав, що по-перше, здібності є індивідуально-психологічними особливостями, що дають змогу людям відрізнятися один від одного; по-друге, здібності це не будь-які індивідуальні особливості, а лише ті, що впливають на успішність виконання будь-якої діяльності; по-третє, поняття «здібність» не зводиться лише до компетентностей, які вже сформовані у даної людини, але можуть пояснити легкість і швидкість набуття цих знань і навичок [48, 16]. Актуальними питаннями психології, на думку О.Рудницька, є виявлення у людини особливого, загального і одиничного в синтезі властивостей її психіки, що відносяться до її здібностей, створення науково обґрунтованої типології здібностей і надійного інструментарію для їхньої діагностики з метою подальшого прогнозування тенденцій переважаючого розвитку [45, 27].

С.Рубінштейн стверджував, що здібність складається з двох компонентів: відпрацьованої сукупності операцій, способів, за допомогою яких здійснюється певна діяльність, і якості процесів, якими регулюється сукупність цих операцій. Останній компонент, на думку вченого, і є власне здібністю. Б.Теплов говорить про здібності як про психічні процеси, які не зводяться до знань, умінь і навичок, але пояснюють легкість і швидкість їх набуття. О.Леонтьєв розглядає специфічні здібності як "формальний" ефект процесу привласнення людиною продуктів культури, на відміну від знань та вмінь, які є його матеріальним результатом. О.Ковальов і В.М'ясищев вважають, що здібності характеризуються «вмінням», тобто результатом удосконалення і узагальнення вмінь та навичок. В.Крутецький говорить про здібності як характеристику діяльності людини з погляду особистості та індивідуальності, на відміну від навичок й умінь, які забезпечують її процесуальність. Л.Венгер пов'язує здібності з орієнтовною діяльністю, що регулює практичні і пізнавальні дії.

На можливість надзвичайно широкої компенсації одних властивостей іншими, внаслідок чого відносна слабкість будь-якої однієї здібності

зовсім не виключає можливості успішного виконання навіть такої діяльності, яка найбільш тісно пов'язана з цією здібністю; якісний підхід до обдарованості, вказував О.Савенков [48, 20].

Цю думку підтримує В. Дранков, наголошуючи на проблемі інтеграції основних і додаткових здібностей і пошуків таких шляхів їх злиття, при яких додаткові здібності могли стати творчими властивостями і знаряддям таланту: «Коли приховані здібності проявляються в додатковій діяльності, вони стимулюють розвиток відповідних творчих сил, таланту в основній художній діяльності і часто беруть у ній участь» [15, 12].

Успішне виконання певної діяльності передбачає своєрідне поєднання загальних і спеціальних здібностей. В природі художнього таланту міститься взаємодія загальних і спеціальних здібностей, які моделюють зміст і форму художніх образів на усіх фазах творчості.

Таким чином, здібності є цілісним утворенням, що передбачає використання структурного підходу, при якому відбувається аналіз елементів цілого, взаємозв'язків між ними. У свою чергу творчі здібності науковці розглядають як здатність до творчої діяльності через призму художніх образів (О.Мелік-Пашаєв, А.Савенков). Вони є сукупністю множини певних психічних властивостей, що у своїй функціональній єдності забезпечують максимальну самореалізацію дитини у творчому процесі.

Розглядаючи творчі здібності як «ансамбль якостей особистості», необхідно зважувати на знання будови цієї інтегральної якості: які складники є вирішальними, якою є їх ієрархія. Це є важливим моментом, щоб зрозуміти, як удосконалюються окремі структурні елементи з віком під дією освітнього процесу, як правильно оцінювати здібності та впливати на процес їх розвитку [15, 35].

Американський психолог Е. Фромм у поняття «творчі здібності» вкладав здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях; це спрямованість на відкриття нового і здатність

глибокого усвідомлення свого досвіду.

Психологи традиційно наголошують на тісню взаємодію між творчими здібностями і потребами, емоціями, нахилами, інтересами (В.Андрєєв, Г.Балл, Н. Лейтес, О.Лук, В.Моляко). Так, на думку Н.Лейтеса занурення у будь-яку діяльність сприяє розвитку певних здібностей. У той же час значно захоплює те, що дає більше задоволення від процесу та результату, і успішною є та діяльність, до якої дитина більш здібна. Тому, ведучи мову про розвиток здібностей, слід зважати на формування мотивів діяльності молодших школярів [41]. Таким чином, розглядаючи творчі здібності як єдину властивість особистості, варто наголосити на мотиваційному та інструментальному компонентах.

Базуючись на наукових дослідженнях щодо мотивації творчої діяльності дітей В.Андрєєва, Н.Бібік, О.Савченко, О.Яковлевої, З.Юрченко та ін., варто зазначити, що у структурі мотиваційного компоненту творчих здібностей варто враховувати зовнішні та внутрішні мотиви дитини. Зовнішні мотиви, які не пов'язані з діяльністю, впливають на успішність цієї діяльності (довіра, похвала, позитивний відгук тощо). А от з процесом творчої діяльності, з її результатами пов'язані внутрішні мотиви (схильність до творчої діяльності, бажання висловити власну думку, враження, прояв допитливості, інтересу, захопленості, емоційного відгуку тощо).

Інструментальна складова творчих здібностей молодших школярів базується на трьох складових: емоційно-аксіологічна складова – ціннісне ставлення дитини до світу (цілісне чуттєве сприймання, спостережливність, емоційність, співпереживання); креативна складова – здатність створювати образи (творча уява, художньо-образне та асоціативне мислення); спеціальний компонент – здатність до оволодіння певним видом мистецтва (музичного, образотворчого, літературного, декоративно-ужиткового тощо) [15, 105].

Перша складова – є внутрішньою сутністю особистості, друга

складова є загальними творчими здібностями особистості, третя складова є особливі художні здібності, якості. Така структура пояснюється тим, що в творчій діяльності, як визначають дослідники В.Глоцер, Г.Кудіна, В.Левін, З.Новлянська, Н.Чубук, головну роль відіграє емоційно-аксіологічне ставлення особистості до світу.

Таким чином, *під творчими здібностями* ми розуміємо особистісно-інтегративне утворення, що виражає потребу до створення нового і здатність до пізнання, оцінювання художніх образів та самовираження у мистецькій діяльності. На основі аналізу цілої низки наведених вище науково-педагогічних і мистецтвознавчих досліджень, ми розглядаємо творчі здібності, як якість особистості, яка має складну структуру, і в якій ми умовно виділяємо п'ять основних компонентів: мотиваційний, який свідчить про рівень, зміст, інтенсивність художніх потреб, схильність до творчої самоактуалізації; емоційно-пізнавальний, який виражає міру обізнаності у мистецтві і здатності до усвідомлення основних музично-естетичних понять, історичного досвіду становлення і розвитку мистецтва, емоційного реагування на художній твір, творчу діяльність; аксіологічний, який полягає в емоційно адекватній обґрунтованій оцінці, оцінно-критичному ставленні до явищ мистецтва, виокремленні улюблених художніх творів, їхній аналіз з метою визначення особистих музично-естетичних переваг; діяльнісний, який свідчить про художньо-естетичні погляди і переконання, побудовані на пріоритетних загальнолюдських і художньо-естетичних цінностях, художньо-творчу і художньо-естетичну спрямованість особистості, яка здатна створювати нові зразки художньо-естетичної культури; комунікативно-вольовий, який виражає міцність контактів, характер, міру, форми товариськості, характеризується потребою у спілкуванні, готовністю легко вступати в контакт, вміння самопрезентації, техніку спілкування і контакту, який полягає у саморегуляції особистості, у самотійності; незалежності; самовладанні; наполегливості, проявляється у подоланні автоматизму, шаблонності [27,

34]. Такі складові творчих здібностей, які мають самостійні якісні показники, функціонують не ізольовано, а знаходяться у взаємозв'язку, складаючи єдність системи творчих здібностей особистості.

1.2. Психолого-педагогічні особливості використання творів музичного мистецтва у роботі з дітьми

Музичній діяльності дитини присвячено багато досліджень, проте психолого-педагогічний аналіз дитячої творчості засобами музичного мистецтва потребує подальшого дослідження. У сучасній психології і педагогіці особлива увага приділяється необхідності створення у загальноосвітній системі сприятливих умов для індивідуального розвитку і творчої реалізації дітей. При цьому головним має бути не механічне засвоєння знань, умінь і навичок, а розвиток у молодших школярів здатності до самостійного мислення, естетичного сприймання і створення власного творчого продукту на заняттях з музичного мистецтва [36, 15].

Музичне мистецтво поєднує в собі властивості науково-теоретичного й образного бачення світу, саме тому воно сприяє формуванню дитини як особистості. Л.Виготський найважливішою умовою розвитку творчої особистості називав єдність формування емоційного й інтелектуального компонентів психіки дитини, єдність афекту й інтелекту. Музичне мистецтво є унікальним засобом формування зазначеної єдності, оскільки впливає як на емоційний, так і на пізнавальний розвиток дитини. Останній пов'язаний з тим, що музика містить не тільки емоції, а ще й різноманітний «світ» думок, ідей, образів, які необхідно пізнати. Мистецтво дуже широко й глибоко охоплює різні боки психіки людини - не тільки уяву і почуття, що вважається очевидним, а й волю та мислення. Ось тому музичне мистецтво є одним з могутніх засобів, що сприяє всебічному й гармонійному розвитку особистості [6, 55].

Музика як вид мистецтва побудована на евристичних прийомах, які яскраво демонструють могутність людської фантазії й уяви. Їхня роль

величезна, і вони є носіями творчої функції мистецтва. Так звані локальні прийоми надзвичайно збуджують увагу, уяву, мислення. Серед них – прийом протиріччя (зближення далеких ідей, аж до парадоксальності), боротьба протилежно спрямованих динамічних сил, ускладнення, відтягування і ретардація, невизначеність, використання нового, незвичного тощо.

Для музики характерною особливістю є те, що вона не задає конкретну програму чи зміст, автор не програмує суб'єктивне відображення об'єктивно даного музично-емоційного образу. Музика дає тільки евристичні орієнтири для творчого сприйняття твору, що потребує пошуку й активності дитини, спираючись на які, процес пошуку полегшується [21, 67].

Таким чином, музична діяльність завдяки своїй специфіці створює умови для виявлення й формування творчих здібностей дитини, оскільки творчість пронизує всі її види. Ознаки музичного мистецтва - невизначеність, відкритість, значна варіативність музичних образів, висока абстрактність мови націлюють на пошук, «відкриття» знань дітьми, що стимулює їхні творчі здібності, сприяє самовираженню. Це дає змогу визначати музичну діяльність як творчий пізнавально-пошуковий процес, спрямований на пізнання музичного мистецтва і стимулювання творчих здібностей дітей.

В.Міshedченко у своїх працях розмірковував над питанням, як розвивати перші творчі прояви у дітей. Він дійшов висновку: одним з важливих завдань виховання дитини є збереження її здатності творити звуки, які допомагають їм виражати власні життєві потреби й світосприймання, оскільки творчість, якщо вона згасає, пізніше не піддається ні навчанню, ні будь-якому іншому впливові [30, 34].

В.Міshedченко вважав, що елементи творчості на заняттях музикою слід ввести у всі освітні установи. При цьому зазначалось, що не можна виховати всіх учнів композиторами, але необхідно, щоб музикант міг

висловити мовою мистецтва свої думки. Науковець критикував традиційну на той час думку про виключну складність музичної творчості в дитячому віці. До такого творення дітей спонукають: сама музика, проникнення в її світ, оскільки навчившись розрізняти в музиці «слова», «речення», діти відчуватимуть потребу розмовляти її мовою; звукові «фарби» та інтонації; доступні для розуміння дитини події суспільного життя; навколишній світ звуків; ритми рухів, зокрема танцювальні. Таким чином, на думку Б.Яворського, стимулами дитячої творчості є життя й мистецтво [30, 14].

Ю.Афанасьєв у працях, присвячених питанням музичного навчання й виховання, надавав важливого значення творчості. На думку вченого, без звернення до творчості, без виклику творчого інстинкту й виховання творчих навичок музично-просвітницький процес не досягне своєї мети [1].

Для культури сприймання процес створення музики допомагає осягнути і зміст, і формотворення, оскільки, хто в будь-якому мистецтві зміг створити хоча б крихту свого, буде відчувати, любити й розуміти це мистецтво глибше й органічніше, як його співавтор.

Значним внеском у вирішення проблем дитячої творчості стали праці Л.Виготського. Оскільки уява є універсальною в будь-якому виді діяльності, Л.Виготський глибоко обґрунтував місце і роль цього важливого компоненту творчості у дітей. Учений акцентував увагу на такій важливій характеристиці дитячої творчості, як процесуальність, за якої продукт творчості не обов'язково повинен одержати суспільне визнання. Основним у творчій діяльності дітей є те, що вони, комбінуючи, імпровізуючи, відчують себе творцями, які вміють створювати своє, неповторне [6].

Розширення кола питань творчості дітей пов'язане з дослідженнями в галузі дошкільної музичної педагогіки (Н.Ветлугіна, І.Дзержинська, Р.Зінич, К.Козирева, С.Шоломович та ін.). Так, Н. Ветлугіна обґрунтувала

необхідність розвитку музичної творчості, починаючи з дошкільного віку, вперше запропонувала застосувати в музичній діяльності творчі завдання, що охоплюють пісенну, танцювальну творчість, гру на елементарних музичних інструментах. Вона вказувала на необхідність залучення дітей до різних видів музичної практики, що, на її думку, допомагало своєчасному і точному визначенню конкретних здібностей дітей, спираючись на які, можна сформувати інші. Такий підхід до організації процесу навчання сприяє розширенню дитячої творчості на уроці, урізноманітненню видів діяльності.

Досліджуючи формування і розвиток музичних здібностей дітей, Н.Вишнякова розробила класифікацію музичних здібностей і критерії їх виявлення, форми і методи роботи з дітьми. Цінною для нас є думка про існування, крім спеціальних здібностей, і таких характеристик якостей особистості, що проявляються в художній діяльності, до яких вона застосувала термін «художньо-творчі здібності». Це здібності, які необхідні для успішної діяльності особистості в будь-якій галузі мистецтва. До них Н.Вишнякова віднесла: емоційне, свідоме сприймання, яке виявляється під час спілкування з музикою, художньою літературою, живописом тощо; виразність виконання у відтворенні художніх образів засобами різних видів мистецтва; вияв естетичного смаку[5].

Дослідниця вважала загальний розвиток особистості базою для формування художньо-творчих здібностей, які виявляються в емоційному відчутті музичних творів. До музично-творчих здібностей вона відносила ті здібності, що допомагають сприймати красиве, гармонійне звучання музичних образів, емоційно на них відгукуватися, оцінювати їх, а згодом і відтворювати.

У пошуках нових підходів педагоги опираються на зарубіжні музично-педагогічні системи й концепції, що збагатили науково-методичну думку і педагогічну практику (К.Орф, З.Кодай, Б.Трічков, Є.Жан-Далькроз та ін.). Принципово важливим є те, що кожна авторська педагогічна концепція –

це цілий комплекс методів, принципів і заходів, спрямованих на її реалізацію. Великого значення надається розвитку музичного слуху і навчанню нотної грамоти з використанням абсолютної та відносної (релятивної) системи сольмізації, співам, різним видам музичної діяльності, що збагачують музичну культуру учнів [17].

Одним із провідних принципів музично-педагогічних концепцій є формування творчих здібностей учнів, стимулювання їхньої активності і фантазії. Кожен автор створив навчально-методичні матеріали до своєї педагогічної системи: «Музика для дітей» (К.Орф), збірка «Початкові пісні», посібник «Сходишки» (Б.Трічков), «Пісенник для школи» (З.Кодай) та ін.

«Золотим фондом» вітчизняної і світової культурної спадщини стала музично-педагогічна діяльність В.Верховинця, М.Лисенка, М.Леонтовича, С.Людкевича, К.Стеценка та ін. На відміну від зарубіжних педагогів, що у формуванні творчих здібностей застосовували музику і рух (Е.Жак-Далькроз), гру на музичних інструментах (К.Орф), діяльність вітчизняних педагогів-музикантів ґрунтувалась на використанні творчого потенціалу фольклору, тому вони широко застосовували елементи творчості у хоровому (М.Леонтович, Ф.Колесса та ін.) та хореографічному (В.Верховинець) виконавстві дітей.

Погляди Д.Кабалевського мали прогресивне значення для шкільного музичного розвитку дітей і підняли уроки музики як уроки мистецтва на значно вищий щабель. Метою програми Д.Кабалевського та її адаптованих варіантів був всебічний розвиток особистості, про що наголошувалося в пояснювальних записках. Зміст навчального матеріалу спрямовувався на сприймання й засвоєння учнями основ музичного мистецтва, оволодіння ними музичною грамотою, набуття виконавських навичок тощо [18, 78].

Ж.Ж.Руссо в педагогічному романі «Еміль, або Про виховання» писав, що для правильного розуміння музики недостатньо тільки її виконувати, а

необхідно також вміти її створювати; і якщо не навчитися одночасно того й іншого, то не можна її зрозуміти. Отже, крім виконавський умінь, важливо навчити дитину творити, що є набагато складнішим через недооцінювання загальних здібностей художнього таланту в сучасній теорії мистецтва й методиці музичного навчання. Під створенням образу розглядається техніка його виконання. При цьому значна увага приділяється розвитку спеціальних здібностей і техніці втілення образу засобами художньої мови, і другорядно стихійно розвиваються загальні здібності, що власне, і творять зміст художнього образу [15].

Е.Печерська критикував педагогічну практику, яка обмежує процеси навчання тільки формуванням і вдосконаленням професійних навичок та прийомів, тобто володіння художнім «ремеслом», і вважав, що провідним елементом творчих сил таланту є загальні здібності, оскільки творчі можливості утворюються всеосяжною культурою особистості, всебічним розвитком індивідуальності [36,124]. Отже, розвитком тільки суто виконавських здібностей та технічних умінь, творчості досягнути не можна.

Звичайно, феноменологія творчості є досить широкою. Як зазначає Д.Богоявленська, відсутність наукової диференціації призвела до того, що поняття «творчість» стало застосовуватися до будь-якого процесу діяльності, крім вузького кола автоматизованих дій. Тому автори й відносять всі дії дітей до творчих, а формуючи суто музичні спеціальні здібності, вважають, що відбувається розвиток творчості дітей.

Як зазначає О.Савченко, творче навчання ґрунтується на активній позиції учня. Щоб з об'єкта педагогічної дії учень став суб'єктом, який з готовністю включався б у діяльність, важливо сформувати в нього позитивну мотивацію учіння. Особливо сприятливими для посилення мотивації є ситуації вільного вибору, варіативність думок, емоційне «підживлення» зусиль дітей [47, 27]. Саме ці риси знаходимо в мистецтві, що дає змогу дитині насичуватися новими враженнями й знаннями у формі

пошуку й «відкриття». В результаті цього формується мотиваційна сфера особистості, що характеризується як спрямованість особистості на оволодіння новими способами і прийомами діяльності, на вдосконалення власної діяльності й особистості, створення нових духовних цінностей і більш досконалих якостей [47, 43].

Очевидним є взаємозв'язок між формуванням мотивації дитини і ефективністю її навчально-пізнавальної діяльності. На думку Г.Костюка навчання по-різному впливає на розумовий розвиток залежно від того, настільки успішно воно виховує в учнів повноцінні мотиви навчання.

Мотивація музично-творчої діяльності зумовлена природою і специфікою музичного мистецтва – її здатністю викликати активний емоційний відгук, почуття, а також потребу в активній діяльності. Саме мистецтво, бажання наблизитися до нього, зрозуміти, усвідомити, відчути радість спілкування з ним є стимулом до творчості.

Спонукальними мотивами до творчості М.Киященко і М.Лейзеров вбачають естетичне почуття, формування якого висуває перед педагогом особливі завдання: вміння викликати в дітей емоційні реакції, почуття радості, гніву та ін. естетичну потребу, яка ніби сплавляє емоції з особистісним смислом і спрямовує особистість на вчинки й дії, що пов'язані з пошуком, створенням предметів і явищ, які відповідають цій емоційно-особистісній єдності [15, 78].

О.Савченко розглядає учіння як полівмотивований процес і називає ряд мотивів, які є рушійною силою пізнавальної діяльності: почуття обов'язку, бажання заслужити похвалу вчителя, страх перед покаранням, звичка виконувати вимоги дорослих, пізнавальний інтерес, честолюбство, прагнення утвердитися в класі, бажання порадувати батьків та ін. Серед багатьох мотивів, що керують дитиною необхідно вибрати визначальний і впливати на нього.

Розглядаючи музичну діяльність як пізнавально-пошукову, вважаємо, що для її здійснення необхідними є насамперед мотиви творчо-пізнавальні,

наприклад, пізнавальна потреба. Пізнавальна потреба виражається в активності: дитина сама шукає зміни вражень, нову інформацію, відчуває бажання про щось дізнатися і потяг до дії. Нові знання сприяють посиленню потреби, потяг до збагачення пізнання зростає. Пізнавальну потребу в розвиненій формі неможливо задовольнити, оскільки вона безмежна, як безмежне саме пізнання. Звичайно, сказане вище є характерним для дорослої людини [49].

У молодшому шкільному віці у дітей стійка пізнавальна потреба в творчій діяльності тільки розпочинає формуватися, тому формуємо пізнавальний інтерес (Г.Щукіна), який у дитячому віці виражається в тяжінні до нового, а в художній діяльності – у наданні переваги звукам, кольорам, формам тощо, прагненні до створення образів за їх допомогою.

Радість, яку переживає дитина, сприймаючи твори музичного мистецтва, К.Завалко назвала естетичною радістю. Найвищим виявом такої радості є естетична насолода. Особливість її полягає в тому, що вона завжди є результатом глибокого, можна сказати, просвітленого переживання. Відчувати естетичну насолоду – це означає глибоко відчувати і розуміти красу: красу життя, красу творіння, красу людських умінь та поривань [17].

Таким чином, нами мотивація розглядається як сутнісна характеристика творчої особистості, як перший компонент структури творчих здібностей. У мотиваційному компоненті виділяємо пізнавальний інтерес до музики як творчу здібність молодших школярів.

Прояв особистісного ставлення до музичного образу розглядається як неодмінна умова повноцінного його розуміння. Отже, творче мислення в сучасному контексті означає бачення в музичному творі не тільки музично-мовленнєвих характеристик, а й глибокого особистісного змісту [24].

У працях Б.Теплова, К. Тарасової обґрунтовується ідея комплексності впливу на розвиток музичних здібностей. Наведені авторами дані свідчать

про те, що під час навчання школярів музики необхідно активізувати не тільки суто музичні, а й мовленнєві, зорові і рухові здібності.

Ми погоджуємося з думкою Б.Яворського, що на початковому етапі дитяча творчість виявляється в самих різноманітних проявах. Дитяче мислення проходить шлях від розрізнених уявлень (зорових, рухових, слухових) через поглиблення, усвідомлення цих вражень до побудови їх в єдиний, впорядкований ланцюжок. У цьому формуванні значну роль відіграють створення різних асоціацій.

Таким чином, вважаємо, що для здійснення творчої музичної діяльності необхідним компонентом є образно-асоціативне мислення, яке полягає у здатності до образних узагальнень, що є “вихідним ядром” творчості (за О.Нікіфоровою). Творче образно-асоціативне мислення проявляється в інтерпретації (можливо, навіть на рівні сприймання чи розмірковування над твором, у побудові виконавської концепції твору) чи інтонаційній імпровізації як найвищому рівню сформованості образно-асоціативного мислення та інших творчих здібностей [39].

Застосування імпровізації в музичній діяльності запропоноване майже всіма авторами, роботи яких присвячені творчій музичній діяльності учнів (В.Бабій, Х.Василькевич, І.Гадалова, Т.Дябло та ін.). Однак учені вводять елементи імпровізації у виконавські види діяльності (вокально-хорова, ритмічна, рухова), що має на меті урізноманітнити музичну діяльність, поліпшити засвоєння музичної грамоти, відпрацювати музичні вміння й навички.

Вважаємо, що механізм творення починає формуватися на рівні сприймання-мислення. Але мислення образного, що має багато спільного з інтуїцією, з інсайтом, оскільки створення й виконання музики відбувається одночасно. В імпровізації творчий замисел реалізується без попередньої тривалої підготовки, експромтом і відразу в закінченій формі. Тим, що в її створенні беруть участь емоції, інтуїція й образне мислення, вона відрізняється від створення музики композитором, у процесі якого домінує

аналітичний початок. Композитор, на відміну від імпровізатора, досконально відбирає матеріал, елементи художнього образу, що відповідають його замислу, і в результаті цього виражає квінтесенцію людської думки [40].

Звичайно, дитяча імпровізація вбачає наявність у досвіді певного матеріалу, зокрема інтонаційного, що використовується у побудові й створенні нового. Цей фундамент будується завдяки узагальненню у свідомості дитини її попереднього досвіду.

В інтерпретуванні виявляється особливість індивідуального пізнання твору, що за умови поступового формування асоціативного інтонаційно-образного мислення знайде свій вияв у музичній імпровізації. Її наявність і особливо інтонаційно-образна виразність є результатом розвитку творчих здібностей дітей в музичній діяльності. Однак образно-інтонаційна виразність дитячих імпровізацій є ідеально бажаною, але не завжди вона з'являється на перших етапах розвитку. Важливо, що накопичення музичних знань відбувається невимушено, через власний ініціативний пошук засобів музичної мови, які потрібні для розв'язання нового завдання і втілення власного образу. Але знання дитина усвідомлює після того, як продукт діяльності вже створений. Діти в імпровізації розкріпачуються, шукають і демонструють власне вираження думки, втілене в звуках, тобто, пізнаючи, творять самі. Можливо, що не всі учні прагнутимуть створювати музичні імпровізації, але, інтерпретуючи музичний образ, вони прилучаються до творчої роботи [45].

Таким чином, музика надає величезні можливості для власних пошуків у трактуванні та інтерпретуванні музичних образів. Тому вважаємо, що здібність до інтерпретації та імпровізації є третім компонентом, необхідним для здійснення творчої музичної діяльності. Музична діяльність дитини розглядається як інтерпретаційно-імпровізаційна творчість, що виникає в результаті пізнавально-пошукового її спрямування й стимулює розвиток творчих здібностей дітей.

Творчі здібності у процесі музичної діяльності розуміємо як такі властивості особистості, що проявляються в творчому стилі діяльності, який передбачає наявність новизни й оригінальності як в процесі діяльності, так і в її результаті.

На основі підходів зарубіжних та вітчизняних дослідників творчих здібностей та врахування специфіки музичної діяльності, визначаємо, що творчі здібності дітей в музичній діяльності виявляються через пізнавальний інтерес до музики, образно-асоціативне музичне мислення, здібність до вербальної інтерпретації та музичної імпровізації [15].

Виділені творчі здібності включають тільки найбільш загальні здібності. Звичайно, що їх компонентний склад може бути доповнений іншими складовими. Проте на наш погляд, три виділені компоненти - пізнавальний інтерес до музики, образно-асоціативне мислення, здібність до інтерпретації та інтонаційної імпровізації є необхідними і достатніми творчими здібностями для здійснення музичної діяльності.

1.3. Сучасний стан використання музичного мистецтва у розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку

Закон України «Про освіту» визначає, що пріоритетним завданням є формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття соціального досвіду. Саме тому завдання вчителя полягає у забезпеченні умов для розвитку творчих здібностей молодших школярів. Завдання педагога – стимулювати й збагачувати різні види творчої діяльності дітей, які б сприяли максимальній об'єктивізації нових образів, формуванню системи та їхнього цілісного завершення.

Головним у визначенні потенційних можливостей дитини є сформованість певних компетентностей у поєднанні з її інтересами, тобто виявлення того, що знає, що вміє і чим хоче займатися дитина.

Схильність дитини до творчості складається з таких якостей, як розмаїття інтересів, незалежність і гнучкість розуму, допитливість,

наполегливість. Нарешті, істотне значення має й середовище, у якому проживає дитина. Вирішальним у розвитку творчих здібностей молодших школярів є процес сприймання предметів оточуючої дійсності, які мають естетичну цінність [59].

З метою з'ясування рівня розвитку творчих здібностей дітей засобами музичного мистецтва було проведено констатувальний експеримент, який охопив 52 дитини молодшого шкільного віку (4 клас) КЗ «ЗОШ №18 ВМР» м. Вінниці. У дослідженні також брали участь 14 вчителів, які працюють у закладі загальної середньої освіти.

У процесі експерименту планувалось розв'язати такі завдання:

- 1) виявити рівень розвитку творчих здібностей молодших школярів;
- 2) визначити місце музичного мистецтва серед художньо-естетичних уподобань дітей;
- 3) визначити вміння молодших школярів давати естетичну оцінку творам музичного мистецтва;
- 4) виявити вміння дітей передати своє ставлення до творів музичного мистецтва і відображеної в них дійсності у своїх творчих роботах.

Для розв'язання поставлених завдань нами був використаний комплекс науково-педагогічних методів, адекватних предмету дослідження: аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури з проблем дослідження, педагогічний експеримент, педагогічні спостереження, опитування, аналіз оцінних суджень, продуктів дитячої творчості.

Нами було виокремлені критерії та показники розвитку творчих здібностей: емоційно-аксіологічний критерій (інтерес до музичного мистецтва, емоційно-аксіологічне ставлення до музичного мистецтва); когнітивно-асоціативний критерій (сформованість художньо-образних компетентностей, творча ерудиція, здатність до художнього асоціювання); творчо-діяльнісний критерій (творчі уміння, творча активність у різних видах музичного мистецтва).

На основі критеріїв та показників визначені рівні розвитку творчих здібностей молодших школярів: **високий** – наявність інтересу до музичного мистецтва; прояв власного емоційно-аксіологічного ставлення дитини до музичного мистецтва та її взаємодія через різні художні засоби; уявлення про естетичні цінності, втілені у творі мистецтва; наявність знань та уявлень про музичне мистецтво, наявність у дітей молодшого шкільного віку художніх асоціацій; самостійний вибір засобів виразності музичного мистецтва у створенні художнього образу; творча активність, зокрема створення того чи іншого творчого продукту (самостійне створення художнього образу, вибір засобів для його вираження; самовираження у різних видах творчої діяльності у повсякденному житті); **середній** – інтерес до музичного мистецтва, зацікавленість можливістю його взаємодії; прояв власного емоційно-аксіологічного ставлення дитини до музичного мистецтва; уявлення про естетичні цінності, втілені у творі музичного мистецтва, за допомогою вчителя (у процесі обговорення, за зразком тощо); знання та уявлення про музичне мистецтво; наявність у дітей молодшого шкільного віку елементарних художніх асоціацій; вибір за допомогою вчителя засобів виразності у музичному мистецтві у процесі створення художнього образу; творча активність в процесі музичної діяльності при наявності цільової установки дорослого; вираження себе в різних видах творчої діяльності у повсякденному житті при наявності цільової установки дорослого; **низький** – недостатній інтерес до музичного мистецтва; недостатність прояву власного емоційно-аксіологічного ставлення дитини до музичного мистецтва та її взаємодії через різні художньо-мовні засоби; відсутність уявлень про естетичні цінності, що втілено у творі музичного мистецтва (навіть після допомоги вчителя); окремі знання та уявлення про музичне мистецтво, незначна кількість знань та уявлень про його взаємодію; незначна кількість художніх асоціацій; неспроможність до втілення певної теми художніми засобами музичного мистецтва; недостатня творча

активність (діти працюють тільки під керівництвом дорослого); пасивність у художній діяльності у повсякденному житті.

Для визначення рівнів розвитку творчих здібностей молодших школярів за емоційно-ціннісним критерієм одним із показників було визначено – інтерес до музичного мистецтва та взаємодія з ним, який характеризується спрямованістю особистості на ознайомлення з новими творами мистецтва і виявляє себе в емоційному тоні, у підвищеній увазі до творів музичного мистецтва або художньо-творчої діяльності.

Для визначення рівня зацікавленості дітей музичним мистецтвом була застосована методика педагогічного спостереження та методика «Інтерв'ю».

Педагогічне спостереження було здійснено за такими напрямками:

- Чи проявляють діти інтерес до музичного мистецтва? Як це виявляється?
- До яких видів мистецтва діти проявляють більший інтерес?
- Як діти реагують на взаємодію мистецтв? Чи розуміють вони її?

Педагогічне спостереження виявило, що діти молодшого шкільного віку проявляють інтерес до різних видів художньої діяльності у активній формі – переважна більшість дітей (87,6 %) любить співати, малювати, танцювати. При цьому, було виявлено, що дівчата більше люблять співати і танцювати, а хлопчики – малювати. Проте 75,2% дітей не готові зосереджено слухати музичний твір. На взаємодію різних видів мистецтва переважна більшість дітей реагує, як на цілком природне явище, проявляють зацікавленість, проте більшість з них (89,1%) не орієнтується у ньому.

За методикою «Інтерв'ю» було запропоновано дітям такі запитання:

1. Яка музика за характером тобі подобається ? Які твої улюблені пісні?
2. Що тобі цікавіше робити – співати, танцювати чи малювати і ліпити?

3. Яку музику люби́єш слухати? Чому?

4. Перед тобою – інструменти митців – пензель з фарбами, олівці, пластилін, музичний інструмент, програвач. Якщо у тебе сумний настрій, чим би ти скористався для його поліпшення?

Важливою характеристикою цього показника (зважаючи на вік дітей) було не стільки те, що дитина відповість (у більшості дітей одного віку відповіді, як правило, дуже схожі), скільки емоційне забарвлення відповіді дитини, те, як дитина дає відповіді на запитання.

Високий рівень інтересу дитини до музичного мистецтва визначався, якщо спостерігалася впевненість дитини у своїх перевагах та яскравий емоційний відгук на мистецтво. Наприклад, якщо дитина може сказати більш-менш точно, що їй подобається музика весела, активна; що вона любить співати, танцювати і грати на подушках як на барабанах; улюблена пісня – «Черепаша-аха-аха» і не тільки заспіває, але й при цьому почне рухатися; якщо дитина слухає із зацікавленістю незнайому музику тощо. Якщо ж учень або учениця яскраво емоційно проявляв інтерес до творів музичного мистецтва, знайомих з дитинства, але визначав його як «цікаво – не цікаво» або «подобається/не подобається», не проявляючи активності щодо пояснень, а у творчій діяльності проявляв інтерес переважно до одного з видів – співати або малювати, такий прояв інтересу до різних видів мистецтва та їх взаємодії визначався як середній рівень. Низьким рівнем інтересу вважалося прояв інтересу дитини тільки до одного з видів мистецтва, наприклад, дитині подобається малювати, але музика не викликає ніякої зацікавленості, і навпаки – учень любить співати, знає багато пісень, але до декоративної діяльності дитина ставиться пасивно.

Аналіз відповідей засвідчив, що у дітей даного віку існує певний інтерес до музичного мистецтва. Більшість дітей виявили високий (25, 6%) і середній (67, 8%) рівень інтересу, тобто усе, що пов'язано з музичним мистецтвом, викликало у них яскравий емоційний відгук, бажання включитись у процес тощо. Проте у більшості дітей інтерес проявлявся до

одного з видів художньої діяльності (співу чи малюванню, ліпленню), що свідчило про їх попередній художній досвід у цьому виді діяльності. Це ж стосувалося дітей, які виявили низький рівень інтересу (6,6%) до музичного мистецтва.

З метою виявлення рівня прояву *емоційно-аксіологічного ставлення до музичного мистецтва*, здатності дітей молодшого шкільного віку до емоційного «занурення» в образний зміст музичного твору, дітям було запропоновано висловити власне ставлення до творів музичного мистецтва («Про що «розповів» Капітошка?» (Н.Гузеєва, Г.Сасько)) у процесі сприймання творів музичного мистецтва через його «опредмечування» у відтворення власних вражень, емоцій і почуттів словами, кольорами тощо.

Дітям пропонувалося прослухати твори музичного мистецтва (К.Стеценко «Вечірня пісня», Й.С.Бах «Жарт»), серед яких потрібно було визначити, який (які) сподобалися найбільше, і пояснити – чому.

Самостійне «занурення» в образний зміст музичного твору, намагання пояснити його, висловити власні враження від сприймання твору визначалося як високий рівень виконання даного завдання. Його показали 10, 6 % дітей. Після прослуховування музичних творів учні, які виявили високий рівень, відгукувалися у відповідності до втіленого у музиці настрою: «Весела музика, під неї можна танцювати», «Звучить, наче співає пташка» тощо (про «Жарт» Й. Баха); «Нагадує колискову», «Під цю музику мама заколисує дитину» тощо (про «Вечірню пісню»). Про середній рівень здатності «занурення» в образний зміст музичного твору свідчило виконання молодшими школярами завдання за допомогою дорослого (через спеціальні запитання та обговорення). Такий рівень показало 63,6% дітей. Низький рівень виконання запропонованого завдання визначався при небажанні дитини виконувати завдання («Я не знаю як його виконувати», «Я не умію» тощо). Такий рівень було визначено у 25,9 % дітей молодшого шкільного віку.

З метою виявлення вміння виражати враження, емоції і почуття у

процесі сприймання творів музичного мистецтва, визначення, наскільки глибоко дитина переживає художні образи, яскраво й емоційно може передати їх відповідними художніми засобами, було запропоновано завдання: «Визнач свої емоції та почуття» (метод емоційної емпатії); «Відтінки емоцій» (методика «емоційне полотно» Л. Дрофмана, адаптована відповідно до вікової категорії респондентів; «Відобрази кольорами свої емоції, викликані музикою» (метод «колірного моделювання музики» Т. Баришевої) [6].

У процесі виконання дітьми завдання «Визнач свої емоції та почуття» зверталася увага, наскільки глибоко дитина здатна «зануритися» у художній зміст твору, пережити його, «перекласти» власне «Я» в «Я» художніх образів. Про високий рівень вміння виражати враження, емоції і почуття від сприймання творів музичного мистецтва свідчила самостійність молодших школярів у виборі відповідних характеристик емоційних станів з наявністю окремих пояснень («Мені дуже подобається ця музика! Вона така мелодійна!»; «Слухаючи цю пісню, я ніби повертаюсь до бабусі» тощо). Такий рівень виявили 10,5 % дітей. Середній рівень визначався за умови правильного виконання завдання за допомогою вчителя (обговорення, допоміжних запитань тощо). Його виявили 48,9% опитаних дітей. Низький рівень визначався при випадковому виборі молодшими школярами слів-характеристик. Такий рівень виявили 39, 6 % дітей.

З метою визначення здатності дітей тонко відчувати й ідентифікувати емоційні стани, розрізняти нюанси у зоні настрою, що переживається ними у процесі сприймання творів музичного мистецтва, молодшим школярам пропонувався розширений перелік емоцій та їх відтінків для ототожнення пережитих ними емоцій після сприймання творів музичного мистецтва (С.Рахманінов «Італійська полька», П.Чайковський «Сумна пісенька»). Діти мали позначити у запропонованій таблиці слова-емоції (радість, печаль, гнів), або відтінки емоцій (радісно, грайливо, сумно, трагічно,

схвилювано, гнівно), що найбільше відповідають емоційному стану, який вони відчули під час сприймання музичного твору.

Виконання цього завдання засвідчило, що певна частина дітей здатна за допомогою вчителя визначити емоції, втілені у творі музичного мистецтва (25,7 %), проте у переважної більшості дітей відсутній досвід у визначенні їх відтінків (68,5 %).

З метою визначення емоційного стану під час сприймання музики через усвідомлене ставлення до кольору як засобу емоційної виразності, дітям було запропоновано виконати завдання «Намалюй музику». Ефективність цього методу підтверджується рядом експериментальних досліджень, де підкреслюється зв'язок кольору з емоціями, вплив кольору на емоційну сферу людини. Дітям пропонувалося прослухати з певним інтервалом музичні твори без оголошення назви (Ж.Колодуб «Лялька співає», Д.Кабалевський «Клоуни») та відтворити власні враження від них створенням художнього образу відповідного настрою.

Перед виконанням завдання дітей налаштували на роботу: «Давайте уявімо, що ми потрапили до чарівної країни, яка розфарбовується в ті кольори, які відповідають настрою того, хто у нього увійшов. Як ви гадаєте: яким кольором можна передати сум? А якими кольорами можна відтворити радість? Зараз у чарівній країні зазвучить музика. Уважно її послухайте, прислухайтеся до своїх вражень від неї. Який настрій вона у вас викликала, який образ ви уявили? Спробуйте відтворити його у тих кольорах, у які, на вашу думку, зафарбується чарівний сад. Ви можете навіть створити цілу історію, яку вам «розповіла» музика».

Під час оцінювання виконання завдання бралось до уваги наскільки яскраво було втілено дитиною музичний настрій у кольоровому образі. Роботи дітей, які після прослуховування музичного твору відразу почали малювати і створювати художні образи, які відповідають настрою музичного твору, було віднесено до високого рівня виконання цього завдання. Проте такий рівень показали лише 12,7% дітей. Більшість

молодших школярів почали виконувати це завдання тільки після обговорення прослуханого твору разом з вчителем: «Який настрій викликав у вас цей твір? Поміркуй, як можна намалювати цей настрій. Які образи можна передати? Якими кольорами?» тощо. Такий рівень виконання завдання визначався як середній, його показали 47, 4 % дітей.

Низький рівень виконання завдання показали учні, які відмовилися виконувати завдання або заповнили аркуш паперу довільними лініями, плямами або просто улюбленими зображеннями (машинки, танки, роботи, ляльки тощо) без відтворення відповідного настрою і будь-яких пояснень. Такий рівень показали 39,9% молодших школярів.

Результати виконання завдань за емоційно-ціннісним критерієм представлені на рис1.1.

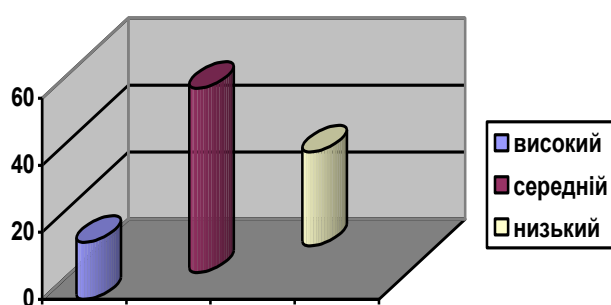

Рис. 1.1. Рівень розвитку творчих здібностей молодших школярів за емоційно-ціннісним критерієм

Аналіз проведеного дослідження показав, що музичне мистецтво викликає у дітей яскравий емоційний відгук, бажання творити. Проте у більшості молодших школярів інтерес проявляється до одного з видів художньої творчості – зокрема, співу, малювання, слухання музики, що свідчить про недостатній прояв інтересу до взаємодії мистецтв. Отримані результати засвідчили також, що діти переважно малослівно виражають власне емоційне ставлення до твору музичного мистецтва. Із запропонованих слів-характеристик більшість з них застосували увесь перелік подібних за емоціями слів (наприклад: радісна, гарна, чудова, весела...), поділяючи їх відповідно до емоційного змісту запропонованого

твору музичного мистецтва. Тобто добір носив випадковий або формальний характер, що свідчило про невміння дітей співвідносити свої емоції їх словесним відповідникам, що пояснюється віковими особливостями та недостатнім художньо-образним досвідом. Деякі молодші школярі взагалі відтворювали своє ставлення до музичного мистецтва однослівно, типу «подобається/не подобається». Відтворюючи свої емоції за допомогою кольору більшість дітей показали низький рівень, що свідчило про відсутність певного досвіду у цій сфері, зокрема, досвіду у встановленні зв'язків між засобами виразності різних видів мистецтва.

Для виявлення рівня розвитку творчих здібностей дітей за *когнітивно-асоціативним критерієм* одним із показників було визначено «сформованість художньо-образних знань та уявлень». Для цього дітям було запропоновано такі ігри-завдання: «Відгадай твори музичного мистецтва» (психологічна методика «класифікація понять», модифікована відповідно до специфіки дослідження, сутність якої виявляється у виявленні здатності дитини виділяти суттєві ознаки та рівень узагальнення); «Встанови відповідності»; «Розкажи про твір музичного мистецтва» (метод «Інтерв'ю»).

Для виконання гри-завдання «Відгадай твори музичного мистецтва» молодшим школярам пропонувалися прослухати різні записи (музичний твір, пісня, шум дощу, стукіт, розмова тощо), дітям потрібно було назвати, що з звукового ряду є твором музичного мистецтва.

Правильною і повною відповіддю вважалося вміння дітей розподілити слова-поняття у відповідності до виду мистецтва, який вони характеризували (високий рівень). Його виявило 5,3% опитуваних дітей. Неповними вважалися відповіді молодших школярів, де запропоновані поняття були правильно розподілені у відповідності за видами мистецтва і допущені помилки у визначенні понять (середній рівень). Його виявили 25,9 % респондентів. Це свідчило про певне орієнтування дітей в музичному мистецтві, що є закономірно, зважаючи на мистецький досвід,

який діти уже здобули. Проте ці данні також засвідчили про недостатню обізнаність дітей щодо характеристики музичного мистецтва. Низький рівень показали діти (68,8%), які розподілили (або частково розподілили) запропоновані поняття, але не визначилися з їхніми особливостями. Це свідчило про певні знання дітей про музичне мистецтво, але в той же час не розуміння художньо-образної специфіки.

Під час виконання завдання «Встанови відповідності» дітям пропонувалося поєднати розрізані навпіл частини таблиці, де одна половинка презентувала ілюстрацію-приклад музичного мистецтва, а інша – засоби, за допомогою яких створюють музичні твори. При цьому кількість частинок таблиці, де пропонувалися добірки засобів музичного мистецтва було більше, ніж зображень.

При високому рівні сформованості художньо-образних компетентностей діти самостійно правильно поєднали частини цілого. Це свідчило, що молодші школярі орієнтуються у особливостях музичного мистецтва, знають і розуміють його особливості. Такий рівень виявили 15,3% респондентів. Середній рівень визначався, якщо діти правильно поєднали частини цілого за допомогою вчителя (спеціальних допоміжних запитань). Такий рівень виявили 65,4% опитаних. Низький рівень показали 19,3 % дітей, які зробили помилки у виконанні завдання.

Для виконання завдання «Розкажи про твір музичного мистецтва» (метод «Інтерв'ю») молодшим школярам пропонувалося охарактеризувати музичні твори (П.Чайковський «Гумореска», нар. Пісня «Ходить сон коло вікон», даючи відповіді на запитання (назви та авторів творів не повідомлялися): «Який вид мистецтва представлено? Який твір за настроєм? Чому ти так вважаєш? Які емоції викладає у тебе цей твір? Як би ти назвав цей твір? Чому?»

Не всім опитуваним вдалося визначити настрій представлених творів, більшість з респондентів визначили настрій творів як хороший; дехто спробував охарактеризувати настрій творів більш, ніж одним словом,

зазначивши, що за настроєм вони відрізняються: у першому творі відчувається веселість, а в іншому – спокій. На жаль, пояснення, пов'язані із використаними у творах художніх засобів, дала дуже мала кількість дітей. На останнє запитання інтерв'ю «Як можна назвати цей твір?» майже усі учні обмежувались стереотипними назвами «Радість», «Спокій» тощо.

Наявність достатнього словникового запасу; знань та уявлень про музичне мистецтва та його взаємодію з використанням окремих пояснень визначалося високим рівнем сформованості художньо-образних знань та уявлень дітей, який не було виявлено за результатами аналізу інтерв'ю. Середній рівень визначався елементарним словниковим запасом щодо мистецької термінології; наявністю знань про музичне мистецтва з використанням окремих пояснень (переважно за зразком, поданим вчителем). Такий рівень показала більшість дітей (67,8%). Відсутність навичок характеризувати словами твір мистецтва (крім слів «подобається» чи «не подобається»), або наявність розрізнених (елементарних) знань з музичного мистецтва (переважно за зразком, поданим вчителем у вигляді повторення за педагогом) було визначено як низький рівень сформованості художньо-образних знань та уявлень, який виявили 32, 2% опитаних.

Для визначення *«здатності до художнього асоціювання»* дітям пропонувалося виконати такі завдання: «Створи букет» (інтерактивний метод «асоціативний куш», адаптований відповідно до специфіки дослідження та вікової категорії дітей); «Що «приховав» твір музичного мистецтва?» (метод «Інтерв'ю»).

Завдання «Створи букет» передбачало добір асоціацій, які виникали у дітей сприймаючи твір музичного мистецтва (Н.Май «Веселка») з кожною асоціацією вихователь додавав «пелюстки квітки». Високий рівень визначався, якщо дитина самостійно підбирала якомога більше асоціацій. Такий рівень виявили 8,1% молодших школярів. Середній рівень визначався виконанням завдання за допомогою вчителя. Такий рівень виявила переважна більшість – 82,4 % дітей. Це свідчило про наявність в

дітей певних уявлень щодо запропонованого поняття та про те, що певні художні асоціації у дітей виникають, якщо вчитель дає поштовх власним прикладом. Про низький рівень засвідчив довільний непродуманий вибір дітьми слів-асоціацій, що свідчило про відсутність (або незначну кількість) в дітей художніх асоціацій щодо запропонованого поняття. Такий рівень виявило 9,5 % опитаних.

Для визначення рівнів здатності до художнього асоціювання у процесі сприймання творів мистецтва було обрано методику «Інтерв'ю» («Що «приховав» твір мистецтва?»). Дітям пропонувалося прослухати твір музичного мистецтва (без оголошення назви): «Вальс квітів» П.Чайковського і дати відповідь на запитання: «Розкажи, що відбувається у творі? Чому ти так вважаєш? Придумай власну назву цьому твору».

Сприймання музичного твору викликало у дітей зацікавленість і підвищену емоційність. Найпоширенішими відповідями на запитання «Розкажи, що відбувається у творі? Чому ти так вважаєш?» було стереотипне відтворення почутого. На додаткові запитання вчителя «Як ви вважаєте, які квіти хотів передати композитор? Хто їх вирощував? Які кольори можна уявити під час слухання музики?» деякі діти висловили припущення про те, що квіти ростуть у саду, дехто з дітей припустив також, що навколо лунає сопілка. Переважна більшість учнів дали назви «Квіти» або «Сад», що свідчило про адекватне сприймання учнями художнього образу твору і втіленому у ньому настрої.

Про високий рівень здатності до художнього асоціювання свідчила ретельність уваги щодо характеристики сюжету музики і втіленому у ній настрої, наявність аналогій між різними видами мистецтва (більшою чи меншою мірою). На жаль, його не було виявлено серед молодших школярів. Середній рівень, який виявила переважна більшість дітей (83,2%), характеризувався стереотипним відтворенням почутого, використанням окремих пояснень (переважно за зразком, поданим вчителем), наявністю асоціацій між різними видами мистецтва за зразком

або спеціальними запитаннями педагога. Відсутність навичок характеризувати словами твір мистецтва (крім «подобається» чи «не подобається»), відсутність власних характеристик (за наявності – переважно за зразком, поданим вчителем), відсутність здійснення аналогій між різними видами мистецтва визначалося як низький рівень здатності дітей до художнього асоціювання. Його виявили 16,8% опитаних. Результати виконання діагностичних завдань за когнітивно-асоціативним критерієм представлені на рис. 1.2.

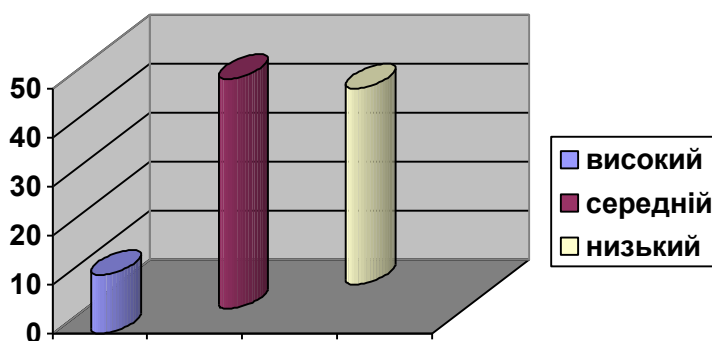

Рис. 1.2. Рівні розвитку творчих здібностей молодших школярів за когнітивно-асоціативним критерієм

Аналіз результатів дослідження за когнітивно-асоціативним критерієм засвідчив, що молодші школярі на початок дослідження, маючи певний досвід, у переважній більшості володіють елементарними уявленнями з музичного мистецтва. Аналогічні результати виявила діагностика здатності молодших школярів до художнього асоціювання: переважна більшість з них здатні здійснювати елементарні художні аналогії між видами мистецтва тільки після попередньої роботи з вчителем.

Показниками розвитку творчих здібностей молодших школярів за творчо-діяльнісним критерієм були визначені творчі уміння, творча активність у музичному мистецтві, здатність до самовираження дитини у творчій діяльності та повсякденному житті, що характеризуються адекватним включенням дитини у різні види творчої діяльності; здатністю до творення нею художніх образів засобами різних видів мистецтва та

можливістю «перекладу» художнього образу з одного образного ряду в інший; активним прагненням до вираження себе у різних видах творчої діяльності.

Оскільки розвиток творчих здібностей дитини спрямований на вміння створювати художні образи та використовувати художні образи у своєму (власному) творі, використовуючи різні художні засоби, то опираючись на показники творчо-діяльнісного критерію, нами були запропоновані завдання, що дали можливість оцінити різні вектори розвитку творчих умінь, зокрема вміння застосовувати художні засоби мистецтва (завдання «Визнач характер руху мелодії відповідно до характеру ліній», «Створи пейзаж»).

Для виконання завдання «Визнач характер руху мелодії відповідно до характеру ліній» дітям було запропоновано після прослуховування музичних творів без оголошення назви (Ж. Колодуб «Лялька співає», В. Подвала «Дятел») визначити, які із зображень (лінії (хвиляста, лінія-зигзаг) та крапки) відповідають характеру мелодій. Правильною відповіддю вважалося вміння дітьми самостійно визначити зображення, які відповідають характеру запропонованих мелодій. Такі відповіді визначалися як високий рівень творчих умінь молодших школярів, його показало 10,7 % опитуваних. Середній рівень визначався за умови правильного виконання завдання за допомогою вчителя (допоміжних запитань, обговорення). Таке виконання завдання показали 57,6 % опитаних. Низький рівень творчих умінь показали 31,7% дітей, які відмовилися виконувати завдання або припустили помилки у його виконанні.

Для виявлення здатності дітей до творчої діяльності було запропоновано завдання «Створи пейзаж» (метод здійснення аналогії у створенні художнього образу) відповідно до характеру прослуханого музичного твору (Е. Гріг «Весною») (додаток А).

Високим рівнем виконання завдання визначалося створення образу

весни (з дотриманням вимог у створенні пейзажу, використанні відповідної кольорової гами), що відповідав характеру і настроям музичного твору. Такий рівень показало 5,8% дітей. Вони самостійно після прослуховування музичного твору почали малювати. Одні з них намалювали дерево з яскравими квітами і листочками (дерево розміщувалося по центру, співрозмірно до величини аркуша паперу), інші – яскраву зелену галявину з квітами, а на небі – сонечком (аркуш паперу переважно було заповнено). Дехто з учнів заповнили аркуш паперу блакитно-зеленими або жовто-зеленими кольорами, пояснивши, що весною «природа оживає, все зеленіє і радіє сонечку», «дерева і земля стають зеленими» тощо. Використовуючи яскраві кольори (зелені, червоні, жовті, сині), діти у своїх малюнках втілили загальний радісний піднесений настрій, зуміли його передати через художні образи. Середній рівень визначався за умови виконання завдання за допомогою вчителя (після попереднього обговорення). Після прослуховування музичного твору діти за допомогою запитань педагога визначили, який настрій передано музикою, які картини весняної природи вони уявили, слухаючи музику: дощової, сонячної, квітучої, холодної тощо? І тільки після обговорення діти малювали образи весни. Таке виконання завдання показали 55,8% дітей. Низький рівень творчих умінь показали 38,4% дітей, які після обговорення з учителем намалювали окремі об'єкти: квіти, дерево, кущ тощо, розмістивши їх довільно на аркуші, або відмовилися виконувати запропоноване завдання і малювали будь-яке зображення.

Результати виконання діагностичних завдань за творчо-діяльнісним критерієм, представлені на рис. 1.3.

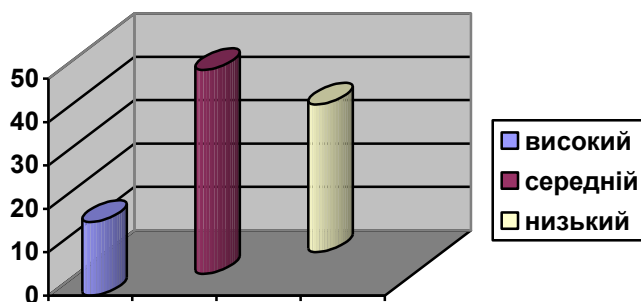

Рис. 1.3. Рівні розвитку творчих здібностей дітей за творчо-діяльнісним критерієм

Узагальнені результати дослідження рівнів розвитку творчих здібностей дітей за результатами констатувального етапу експерименту представлені на рис. 1.4.

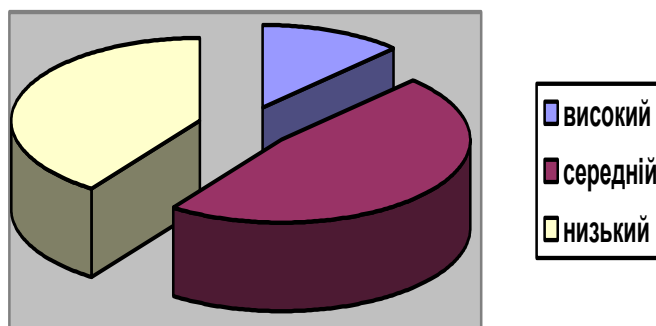

Рис. 1.4. Рівні розвитку творчих здібностей дітей за результатами констатувального етапу експерименту, %

Щоб з'ясувати, як діти люблять проводити свій вільний час, нами було поставлено завдання розподілити за шкалою пріоритетності запропоновані варіанти та прокоментувати свій вибір: гратись з м'ячем, гратись на дитячому майданчику, малювати, складати конструктор, слухати казку, слухати музику, робити аплікацію, ліпити з глини, працювати з бісером, гратись іграшками.

Місця розподілились таким чином: перше місце (76%) – гра на дитячому майданчику, друге – гра з іграшками, третє – гра з м'ячем, четверте – гра з конструктором, п'яте – малювати, шосте – слухати казку, сьоме – ліпити з глини, восьме – слухати музику, дев'яте – робити аплікацію, десяте – працювати з бісером.

Такий результат пояснюється віковими особливостями та потребами дітей, але засмучує той факт, що музичне мистецтво, яка містить великий навчально-виховний та розвиваючий потенціал, займає низькі сходинки дитячих уподобань.

Отже, рейтинг музичного мистецтва у дітей молодшого шкільного віку є надзвичайно низьким, що пояснюється рядом причин:

- відсутністю елементарних знань у галузі музичного мистецтва;
- відсутністю досвіду організацій процесу сприймання та естетичної оцінки творів музичного мистецтва;
- реаліями сучасного життя, що зумовлюють утилітарно-споживацьке спрямування потреб дітей;
- відсутністю творчо-оцінного спрямування дітей на музичне мистецтво;
- нерозуміння феномена художнього відображення світу в мистецтві;
- перевагою стереотипності мислення.

З метою з'ясування готовності вчителів до розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами музичного мистецтва під час освітнього процесу нами було проведено анкетування. На думку педагогів вплив музичного мистецтва носить позитивний характер, але систематично знайомлять з цим видом мистецтва лише 54% опитаних, частково знайомлять 37% і не звертаються до творів музичного мистецтва 9% опитаних, пояснюючи це браком часу, або не вбачають у цьому потребу.

На нашу думку, причинами формального підходу до використання музичного мистецтва в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти є низький арсенал методів, форм та прийомів роботи, що сприяють творчому розвитку дітей у процесі ознайомлення з музичним мистецтвом, нехтування естетичним потенціалом музичного мистецтва, недостатня кількість належної методичної літератури та незадовільний стан матеріально-технічної бази, що є підґрунтям для творчого розвитку

дитини.

Педагог має пам'ятати, що музичне мистецтво є основою творчого розвитку. Адже воно є тим механізмом, що дає змогу координувати можливе звернення до музичних творів, формувати інтереси, потреби, смаки, інші елементи естетичної свідомості, які безпосередньо пов'язані з естетичним сприйманням. Тому, постає потреба у визначенні педагогічних умов розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами музичного мистецтва.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

2.1. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку засобами музичного мистецтва

У сучасних педагогічних дослідженнях, пов'язаних з проблемами удосконалення функціонування педагогічної системи, підвищення ефективності освітнього процесу, важливим завданням є виявлення, обґрунтування і перевірка педагогічних умов, що забезпечують успішність діяльності, яка реалізується.

Опрацювання науково-теоретичних джерел відповідної проблематики дає змогу пересвідчитися, що під педагогічними умовами розуміють зовнішні обставини, фактори, що справляють суттєвий вплив на здійснення педагогічного процесу. Їх визначають, як один із компонентів педагогічної системи, що відображає сукупність можливостей освітнього та матеріально-просторового середовища, які впливають на особистісний та процесуальний аспекти даної системи і забезпечують її ефективне функціонування та розвиток [46].

Організація спеціальних педагогічних умов є «методично обґрунтованою організацією освітнього простору, де визначені всі компоненти освітнього процесу. Крім того, організація освітнього простору характеризується: специфічною комунікацією, основою на особистісних смислах; сумісно створюваним досвідом усвідомлення себе, своїх відносин із іншими, перспектив власного зростання; наявністю атмосфери безпеки, довіри, прийняття та емоційної підтримки» [46, 50].

Узагальнюючи педагогічні дослідження, ми схилиємось до думки, що педагогічні умови – це методично обґрунтована організація освітнього простору, спрямована на перетворення особистісних характеристик школяра у процесі педагогічної взаємодії.

Виходячи з вищезначеного, для вирішення завдань розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами музичного мистецтва необхідним є дотримання таких педагогічних умов: спрямованість освітнього процесу на опанування дітьми художньо-естетичних цінностей музичного мистецтва, актуалізація виховного потенціалу творів музичного мистецтва у процесі творчої діяльності дитини, залучення молодших школярів до різних видів творчої діяльності, забезпечення цілеспрямованого та систематичного впливу творів музичного мистецтва на формування інтелектуального, емоційно-аксіологічного компонентів свідомості дитини.

Спрямованість освітнього процесу на опанування дітьми художньо-естетичних цінностей музичного мистецтва має здійснюватися у межах естетичного циклу через поступове набуття молодшими школярами художньо-естетичного досвіду, зокрема, опанування художніми знаннями й уявленнями та уміннями заглибитися під час сприймання емоційного та художньо-образного змісту твору. Головним у цьому процесі є спрямування уваги дітей на ціннісно-значимі компоненти художнього твору, формування усвідомлення того, що твір музичного мистецтва самоцінний і самодостатній; кінцевий художній його смисл з найбільшою повнотою міститься тільки у ньому самому, в його художній формі і розкривається тільки у процесі його сприймання [44]. Оскільки цей зміст реалізовано автором за законами даного виду мистецтва, ціннісно-значимими стають художні якості: гармонійність, виразність та образність мови, пропорційність, симетричність, ритмічність тощо. У своєму поєднанні щодо створення художнього образу твір музичного мистецтва у єдності його змісту і форми втілює певну художньо-естетичну цінність, виражену художніми засобами. Таким чином, переживання і усвідомлення дітьми художніх якостей твору музичного мистецтва веде до поступового формування творчих здібностей: вони спостерігають, переживають й усвідомлюють художні якості спочатку у творах мистецтва, потім – в

оточуючому середовищі, і як результат – діти починають розуміти різницю між прекрасним і потворним, піднесеним і низьким не тільки у мистецтві, але й у навколишньому житті. Важливим у цьому процесі є спілкування дитини з найкращими зразками української спадщини, що мають високу художню цінність, від цього залежить формування орієнтирів, еталонів, критеріїв оцінок художніх творів, і врешті – формування естетичного досвіду і усвідомлення категорій «краса», «досконалість», «гармонія» тощо. Твори музичного мистецтва – є художніми творами, тобто естетичними феноменами. Вони є носіями певного смислу, об'єктами споглядання, а можливо, і медитації, і надають тому, хто споглядає, духовної насолоди. Саме тоді вони усі є естетичними об'єктами, виконують основну функцію духовного контакту [44]. Цей чуттєвий контакт і є поштовхом до усвідомлення молодшими школярами естетичних цінностей у творах музичного мистецтва та особистісно-аксіологічного ставлення до мистецтва і явищ життя: діти починають насолоджуватися прекрасним, відчувати піднесене, переживати і співчувати трагічному, висловлюватися проти потворного та несмаку не тільки в мистецтві, а у власному повсякденному житті.

Знайомство дітей з образною мовою музичного мистецтва сприятиме формуванню здатності до переживання та розуміння художніх образів, створених різними художніми засобами, адже різноманітні взаємовідношення ідеї і образу, втілені у творах музичного мистецтва породжують розгорнуту систему феноменів, що виливається на понятійному рівні в систему власне естетичних категорій [46]. Це зумовлено основними положеннями педагогіки мистецтва, яка має справу із цілісними образами, і не дробить, а поєднує картину світу, відтворює його цілісний образ.

Опановувати особливості втілення художнього образу, здійснювати пошук в ньому особистісного сенсу необхідно через навчання молодших школярів до виявлення художньо-естетичних цінностей творів музичного

мистецтва у процесі зосередження їхньої уваги на естетичному змісті твору, виявленні почуттів і ставлень до нього, переконанні художніми засобами його естетичної цінності завдяки характерним особливостям музичної мови. І тоді цінності, закладені у творах музичного мистецтва, стають цінними для самої особистості, знаходять для неї сенс і значимість.

Важливим у цьому процесі є системність і послідовність, яка досягається завдяки його реалізації в межах мистецького циклу: формування здатності виявляти художньо-естетичні цінності творів мистецтва, що здійснюється переважно на заняттях, має своє продовження у різних формах творчої діяльності дітей, завдяки чому відбувається формування цієї якості молодших школярів.

Актуалізація виховного потенціалу творів музичного мистецтва у процесі творчої діяльності дитини передбачає акцентування уваги педагога на виявленні та реалізації виховного потенціалу музичного мистецтва, що посилить розвиваючу сутність творчого процесу.

Одним із інтеграторів художнього змісту може бути спільна тематика, тобто виявлення спільних тем, втілених у творах музичного мистецтва, що допоможе розглянути аналогічний матеріал одночасно з різних боків, за допомогою різних художніх засобів. Такими напрямками можуть бути: «Всесвіт у музиці», «Подих музичних нот», «Мистецтво, яке співає», «Музичний настрій довкола», «Грайливі мотиви мистецтва», «Танок нот» тощо. Використовуючи їх, створюватиметься можливість розкрити цінність музичного мистецтва, знаходячись в єдиному тематичному просторі, виявляти загальнолюдські та художньо-естетичні цінності, втілені у творах музичного мистецтва, розширювати коло художніх інтересів дітей, формувати їх асоціативне мислення тощо.

Використовувати виховний потенціал художнього змісту творів музичного мистецтва і на його основі здійснювати системний виховний вплив можливо здійснювати завдяки актуалізації виховної спрямованості основних видів діяльності молодших школярів на заняттях через:

- акцентування уваги на формуванні особистісно-ціннісних ставлень, виявленні здатності визначати особистісні сенси, естетичні цінності у творах музичного мистецтва та навколишній дійсності під час пізнання (сприймання, аналізу) творів мистецтва;
- формування у дітей потреби до художнього самовираження на заняттях та їхньої мотивації до самостійного вибору у різних видах музичної діяльності [48].

Важливим компонентом усієї виховної системи мистецького циклу є вибір і використання ефективних способів впливу на особистість молодшого школяра у процесі навчання, одним з яких є *виховні ситуації* на основі змісту творів музичного мистецтва. Їх необхідно вводити у різні види діяльності на заняттях та у позаурочний час, тобто пронизувати ними увесь освітній процес. Це сприятиме встановленню зв'язків змісту музичного матеріалу з життям, особистими цінностями, формуванням аксіологічного ставлення через втілення його в реально відчутні форми: емоційні реакції, дії, слова, вчинки тощо.

Забезпечення особистісно-зорієнтованої педагогічної взаємодії вчителя й учнів в процесі музичної діяльності. Визнання учня головною дійовою фігурою освітнього процесу передбачає самореалізацію й саморозкриття творчих здібностей як дитини, так і вчителя, їх взаємодію, що ґрунтується на принципах гуманізму.

Головним завданням педагога є полегшення й одночасне стимулювання процесу навчання учнів, тобто вміння створити відповідну емоційно-творчу й інтелектуальну атмосферу в класі. Вчитель визначається як посередник, який полегшує процес учіння й підвищує ефективність діяльності дитини. Співпраця між учителем та учнями ґрунтується на таких основних принципових підходах: демонстрація довіри; опір на внутрішню мотивацію учня до навчання; бути джерелом різноманітного досвіду, до якого завжди можна звернутися за допомогою; розвиток здатність відчувати емоційний настрій в групі [49].

Важливою складовою особистісно-зорієнтованого підходу є відкритість власних думок, здатність до адекватного їх вираження у спілкуванні з іншими. Важливими рисами педагога є конгруентність, істинність, вмінням виражати власні думки і почуття у міжособистісному спілкуванні з учнями, доброзичливе сприймання й прийняття учнів як особистостей, віра в їхній творчий потенціал. Пріоритетом є внутрішня віра вчителя у творчий потенціал, здібності і можливості кожного учня, педагогічний оптимізм на відміну від авторитарного керівництва вчителя кожним кроком учнів. Емпатичне розуміння учнів передбачає бачення вчителем внутрішнього світу учнів з їх позицій, немов би очима дитини, співпереживання й співчуття, а не формально-оцінювальне ставлення до учнів. Отже, в процесі гуманізації освітньої діяльності змінюється позиція та установки вчителя, що реалізовує на практиці гуманістичні ідеї та принципи [54].

Ефективність практичної реалізації ідей особистісно-зорієнтованого підходу залежить від особистості самого вчителя, його потреби в оволодінні принципами гуманістичної взаємодії, готовності переосмислити власний педагогічний і особистісний досвід, оскільки такі настанови й орієнтації, як система самооцінок, здібності до рефлексії, емпатії, не можна сформувати у вчителя поза його бажанням.

Теоретичне осмислення й практичне дотримування гуманістичних орієнтирів та установок особистісно-зорієнтованого навчання змінює й позицію учня, оскільки ставлення вчителя до учня перетворюється із суб'єкт-об'єктних відносин (коли вчитель впливає на учнів тільки як на об'єкт своїх зусиль) на суб'єкт-суб'єктні (коли постійно береться до уваги власне ставлення учнів до спільної діяльності й враховується психічний розвиток дітей). Це означає, що, докорінно змінюючи позицію учня, вчитель так організує процес навчання, за якого створюються всі умови для самостійного творчого зростання й самореалізації учнів. Учитель організує діяльність учня не як традиційний інформаційно-рецептивний

процес, а як процес вирішення творчих завдань різного рівня - як часткових, так і глобальних, допомагаючи усвідомити їх особистісний зміст. Успішність самостійного пошуку учня, а отже, й можливість його самореалізації, залежить від того, як він оволодіває методологією та технологією вирішення творчих завдань чи проблем. Отже, вчитель створює умови для здійснення стратегії діяльності учня, що є активним її суб'єктом. При цьому вчитель акцентує свою увагу на *діалогізації* спілкування й виборі адекватних методів навчання, оскільки, крім індивідуального вирішення проблем, є ще одне важливе завдання вчителя - це здатність включити учня як активного учасника взаємодії до творчого діалогу в системі "учень - учень", "учні - вчитель"; створенні *виховного середовища*, що передбачає: моделювання ситуацій творчої співпраці; використання якісно нових прийомів, що ґрунтуються не на механізмі зовнішнього підкріплення (заохочення й покарання), а на рефлексивно-вольових механізмах співпереживання й емоційного позитивного оцінювання, що апелюють до самосвідомості та творчого ставлення людини до одвічних духовних цінностей; урахування глибинних психологічних закономірностей емоційно-чуттєвого розвитку особистості; створення особистісно-зорієнтованих технологій, що сприяє вільному педагогічному варіюванню на основі знання внутрішніх психологічних законів розвитку особистості [52].

Створення можливостей для реалізації дитиною набутих художніх умінь через вираження себе у музичній діяльності надає дитині відчуття власної значущості, успішності, здатності долати різні проблемні ситуації, визнання себе, своїх власних творчих можливостей серед інших, проживання ситуації успіху не на словах, а на ділі, відчуття особистісного росту в процесі виконання завдання, реалізація можливості вносити прекрасне в життя. Саме це може бути провідним мотивом молодшого школяра, який надає особистісний сенс всій його виховній мистецькій діяльності.

Таким чином, художньо-творча діяльність має набувати творчопізнавального, особистісно-значущого, гуманістично-спрямованого, виховного характеру. Такий підхід є одним із системоутворюючих факторів об'єднання в мистецький цикл форм навчання і виховання.

Таким чином, виокремлена педагогічна умова спрямовується на таку взаємодію між вчителем й учнем в освітньому процесі, що ґрунтується на принципах гуманізації й особистісного орієнтування. Вона передбачає вибір характеристик навчання й виховання як спілкування, в якому не існує різкої поляризованості позицій учня й вчителя, перетворення освітнього процесу на взаємодію, співробітництво, використання в ньому нових технологічних засобів та методів педагогічного й виховного впливу. Це сприяє стимулюванню активності, самостійності, ініціативи дітей, а також поєднанню творчої свободи й спрямування діяльності учнів, емоційності та виразності спілкування з проявами поваги й доброзичливості у діяльності учасників педагогічного процесу [57].

Забезпечення цілеспрямованого та систематичного впливу музичного мистецтва на формування емоційно-аксіологічного компонентів свідомості дитини. Активне ставлення до дійсності в процесі її відображення виявляється не тільки у вибіркового ставленні до предметів і явищ світу, але й у виборі та використанні тих багатих художніх засобів, якими володіє музичне мистецтво. Мистецтво для дітей має бути багатим, різноманітним за змістом, за тим відчуттям, яке воно викликає, а також за художньою виразністю [44].

Особливості художньої мови визначаються специфікою мистецтва, про що В.Шульгіна зазначала, що найголовніше в моделях науки – це інформація про те, що становить собою модельоване явище. Найголовніше в моделях мистецтва – це інформація про те, чим є явище, яке ми моделюємо, для нас мистецтво втілює ставлення людини до відтворених явищ, але категорія ставлення можлива тільки в координатах бажаного чи небажаного. Поза цими координатами психологічний факт ставлення

неможливий, його просто немає [58].

Шляхи всебічного розвитку дитини засобами музичного мистецтва безмежно різноманітні. Питання залучення дітей до музичного мистецтва в даний час привертає до себе увагу все більше педагогів, художників, дослідників дитячої творчості. Залучаючи дітей до мистецтва, необхідно враховувати наступне:

- музичне мистецтво – своєрідний каталізатор творчих здібностей;
- в музичному мистецтві акумулюється традиційний художній досвід поколінь;
- твори музичного мистецтва сприяють формуванню і розвитку художнього смаку, естетичного ідеалу, творчих здібностей особистості [25].

Принципово важливим є єдність естетичного пізнання і художньої практики дітей на матеріалі музичного мистецтва. Музична діяльність повинна містити у собі такі етапи:

- емоційне сприймання творів музичного мистецтва;
- пізнання художніх особливостей музичного твору;
- пояснення культурно-історичного змісту і цінності витвору;
- художня практика дітей на основі естетичного засвоєння музичного мистецтва і дійсності [24].

Необхідно практично направляти творчі здібності дитини – так, щоб це допомагало розкрити естетичну значимість творів музичного мистецтва минулих століть і теперішнього часу. Знайомство молодших школярів з образністю музичних творів сприяє розвитку у них естетичного ставлення до дійсності.

Музичне мистецтво – не консервативна художня система, а система, яка постійно розвивається. Завдячуючи своїй різноманітності мистецтво цікаве не лише з точки зору художньої, а й з точки зору історичної, етнографічної, соціологічної. Необхідно особливо підкреслити наукову цінність творів музичного мистецтва.

У музичному мистецтві втілені світоглядні ідеї та естетичні смаки народу, його повсякденний потяг до прекрасного. Його суттєві риси – декоративність, конструктивність і виразність – дають підставу розглядати витвори мистецтва як результат естетичної діяльності народу [38].

Дотримання виокремлених педагогічних умов сприятимуть розкриттю творчого потенціалу музичного мистецтва на заняттях з молодшими школярами. Для ефективної організації освітнього процесу молодших школярів, створення мистецького циклу, у якому відбуватиметься перетворення особистісних характеристик дитини та підвищення рівня її творчих здібностей під час педагогічної взаємодії, необхідне виконання педагогічних умов, які спрямовані на ефективне використання музичного мистецтва у процесі розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. Для ефективної реалізації цих педагогічних умов необхідно чітко окреслити шляхи реалізації виховного та розвивального потенціалу музичного мистецтва у роботі з молодшими школярами.

2.2. Шляхи реалізації розвивального потенціалу музичного мистецтва у роботі з молодшими школярами

Сприймання музичного мистецтва, спілкування з ним – найбільш доступна з форм творчої діяльності. Рушійною силою дитячої художньої діяльності є прагнення до наслідування, наявність багатой фантазії та уяви. Естетичне виховання засобами музичного мистецтва у закладі загальної середньої освіти створює передумови для повноцінного художнього розвитку кожної дитини, в тому числі для формування художньої творчості.

Музичне мистецтво дозволяє вчителю та дітям повертатись у далеке минуле, порівнюючи його із сьогоденням. Це сприяє вихованню у молодшого школяра патріотичних почуттів, активного інтересу до життя, творчість, пробуджує живу думку, розвиває ініціативність і самостійність [27].

Важливими особливостями музичного мистецтва є його різноманітність, наочність, доступність, зв'язок з життям. У процесі музичної творчості діти дістають не тільки певну суму знань, а й навчаються самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися у мистецтві та бачити себе в ролі митців.

Музичне мистецтво як виховний засіб дає найбільшу свободу творчості, в якому естетичний світ значно багатший ніж реальний. Вся життєдіяльність, відображена у мистецтві, оживає різними барвами, які наповнюють естетичну свідомість естетичними почуттями [18, 67].

Музичне мистецтво формує комплекс естетичних відчуттів, які переростають в естетичний смак та сприяють розвитку творчих здібностей. Разом з цим мистецтво впливає комплексно на розум і серце, формує цілісну особистість та виступає засобом морального, духовного, соціального вдосконалення дитини.

На рис. 2.1. представлена схема, яка відображає складові розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами музичного мистецтва.

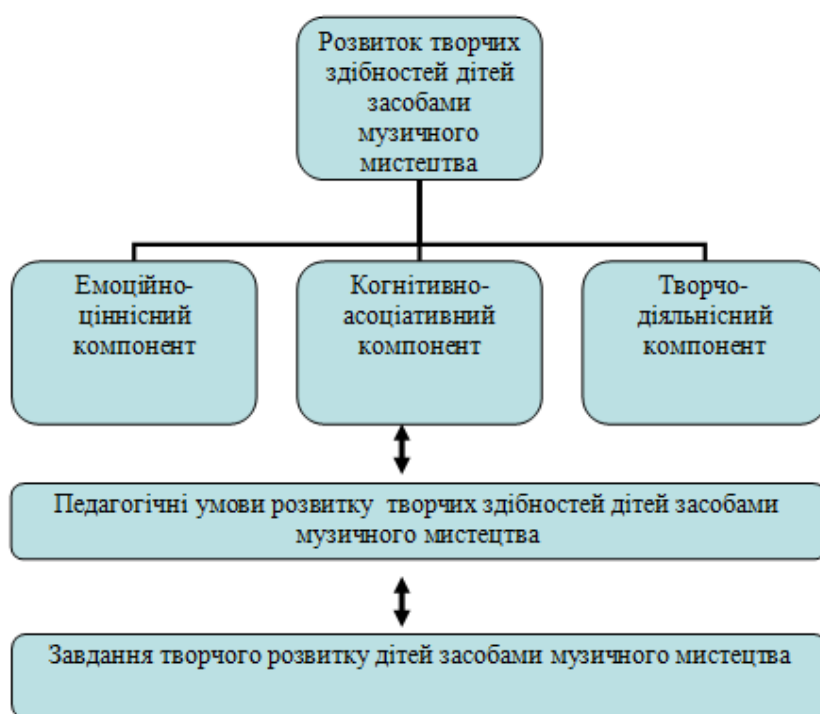

Рис. 2.1. Схема розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами музичного мистецтва

Творчий потенціал музичного мистецтва міститься у самій його суті і

пояснюється тим, що емоційна сторона свідомості, естетичні ідеали особистості – первинні стосовно інтелекту в формуванні духовних інтересів, ставлення до світу взагалі. З-поміж інших видів мистецтва музичне є унікальним у вирішенні завдань як художнього, так і особистісного розвитку, громадського і духовного становлення підростаючого покоління. Це зумовлено не тільки природою сприймання мистецтва, а й тим, що вже в ранньому віці музична діяльність становить одну з найдоступніших і емоційно захоплюючих форм творчості [5].

Розвиток творчих здібностей дитини неможливий без розвитку художнього сприймання, збагачення уявлень дітей про навколишній світ, розвитку уяви. Важливою умовою розвитку творчих здібностей дітей є взаємозв'язок між заняттями з музичного мистецтва та іншими сторонами освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти: читанням творів художньої літератури, ознайомленням з природою, традиціями, історією, культурою рідного краю, народним та професійним мистецтвом тощо. Твори музичного мистецтва повинні використовуватися педагогами у роботі з дітьми як на спеціально організованих зайняттях, так і в побуті (додаток Б).

Робота педагога має бути спрямована на формування у дітей умінь розуміти образну мову музичного твору, допомагаючи молодшим школярам уточнюючими питаннями, наприклад: *Про що говорить ця музика? Про що вона розповідає?* (Ці питання зосереджуються на сюжеті, темі чи історії твору, який прослухали), *Що Ви відчуваєте, коли чуєте музичний твір?* Діти мають вміти передавати власні емоції від почутого твору та орієнтуватись у настрої, який хотів передати автор, що створив музичний твір. У процесі цієї роботи діти не тільки розвивають уяву, а й опираються на емоційність сприймання, що допомагає їм ставати більш чуйними до почуттів інших людей. Наступний блок націлений на формування вмінь передбачати події: *А що потім?* Ці питання спонукають дітей до прогнозування: виходячи з візуальних ключів, які помічаються у

творі, треба передбачити, як розвиватиметься ситуація. Відповідаючи на подібні запитання, діти практикуються у творчій візуалізації – умінні уявити те, чого вони, власне не бачили (А що по-вашому, трапиться потім? А що було раніше? А як по вашому, поступить ця людина (що зробить цей звір)? Хто живе в цьому будинку? Що всередині коробки? А що ми побачили б за тим парканом, дверима?). Наступний блок питань: *Скільки?* Ці питання можуть також стосуватися галузі математики, мовних предметів, суспільствознавства, природознавства (Розкажіть історію про цю музику. Що зображено у музичному творі? Яка погоду зобразив композитор у музичному творі, чому ти так вважаєш?). Питання *А хто може?* дає можливість дітям вчитись реагувати на мистецтво кінестетично, розвиваючи навички уяви (А хто може удати уявного персонажа? А як ти покажеш поставу героя?). Питання блоку *«Однакове та різне»* сприяють розвитку у дітей навичок візуального порівняння (Яка людина (звір) у музичному творі більша? Старша? Молодша? Менша? Покажіть найдовшу (тонку, яскраву) лінію), можна також порівнювати два твори і знаходити схожість та відмінності. Питання блоку *«Особисті смаки»* дозволяють дітям висловлювати особисті переваги, реакції на творчу роботу, виходячи зі свого спонтанного естетичного відгуку (Яку музику хочеться почути ще раз, увімкнути/заграти батькам?) тощо.

Можна пропонувати дітям ряд різноманітних засобів активізації розвитку зацікавленості творами музичного мистецтва. Ось деякі з них:

1. Відгадай настрої з перших нот. Діти прослухавши перші ноти музичного твору мають передбачити, який настрій переважає у музичному творі.

2. Виставка. Порожню стіну або стінку шафи чи іншу вертикальну поверхню в приміщенні можна перетворити на «музей», розташовуючи малюнки дітей на яких вони малювали музику.

3. Слухання музики.

4. Музичні головоломки («пазли»).

5. Сорткування наборів поштових листівок з портретами відомих музикантів. Складність завдання, розв'язуваного за допомогою сорткування, зростає по мірі ознайомлення з мистецтвом.

7. Демонстрації дрібниць, що мають відношення до музичного мистецтва (картинки, закладки, значки тощо).

8. Музичні квести.

9. Знайомство з професійними музикантами, композиторами, співаками тощо.

10. Спостереження за творчою діяльністю друзів, знайомих, сусідів, земляків тощо.

У своїх творчих роботах, як словесних, так і практичних, зокрема декоративних, діти молодшого шкільного віку під впливом творів музичного мистецтва передають свої враження про навколишнє і своє ставлення до нього. Використовуючи музичну творчість як засіб навчання, педагог повинен вчити дітей елементам музичної діяльності, виразному зображенню предметів, а не лише передачі їх загального образу. Така діяльність дітей буде творчою, якщо у дітей розвиваються творчі здібності, образне мислення, уява та формуються музичні навики і вміння.

Формування досвіду творчої діяльності у молодших школярів засобами музичного мистецтва пов'язане з виконанням з боку дорослих низки завдань. Серед них – формування морально естетичної чуйності. Такий напрямок роботи педагога розглядається як процес, скерований на розвиток усвідомленого ставлення дітей до навколишнього світу (природи, мистецтва, народних традицій тощо) і вміння виразити своє ставлення як в словесній формі так і художніми засобами.

Педагог повинен організовувати освітню діяльність таким чином, щоб розвивати у дітей вміння бачити і розуміти красу творів музичного мистецтва, помічати розмаїття звуків, милуватися красою, простотою та вишуканістю музичних творів, цінити їхню красу [38, 34].

Відчувати красу творів музичного мистецтва, відкривати для себе

контрасти і відтінки кольорової палітри, відчувати різноманітність форм, пластичність, ритмічність, пропорційність, вміння відчувати красу у запропонованих творах співвідносити все це з власними враженнями і переживаннями – основна мета цього етапу роботи є формування у молодших школярів досвіду творчої діяльності.

Розвиток творчих здібностей відбувається не лише в процесі безпосереднього сприймання дітьми творів музичного мистецтва, але і в ході практичної діяльності. У результаті формування емоційно-оцінного ставлення до творчості інших, до власної творчості набуває і художньо-творча активність дітей (додаток В).

Творча діяльність відбувається не лише в процесі практичної діяльності дитини, але і на підготовчому етапі, який пов'язаний з сприйманням творів музичного мистецтва, в результаті обговорення дитячих вражень. У роботі з дітьми молодшого шкільного віку по формуванню досвіду творчої діяльності потрібно іти від образу, від емоційного насичення кожного музичного твору. Завдання повинні мати емоційно-моральне навантаження [38, 47].

Твори музичного мистецтва відрізняються за характером побудови композиції, за колоритом, за мотивами. У молодшому шкільному віці значно розширюються уявлення дітей про музичне мистецтво. Головним у музичному мистецтві, як і в будь-якому іншому виді мистецтва, є цілеспрямоване багаторазове повторення вправ, які стануть основою творчості. Простота виконання, виразність, яскравість музичних барв, значні можливості імпровізації роблять твори музичного мистецтва доступними для дітей.

Слід зазначити те, що музичне мистецтво виконує ряд функцій: розвиток пізнавальних якостей у дитини; вплив на розвиток естетично-творчих якостей особистості; розвиток у дітей творчих здібностей, уяви. Тому заняття з музичного мистецтва мають забезпечувати реалізацію наступних завдань: залучення дітей до музичної діяльності; формування

потреби і звички надавати естетизацію оточуючому, як одному із засобів вираження почуттів і емоцій; формування естетичного смаку, підведення дітей до оцінювання найбільш доступних явищ життя і мистецтва; виховування потягу до прекрасного (додаток Г).

Нами були визначені такі провідні чинники для побудови системи творчих завдань: системне та комплексне планування освітніх цілей та завдань в процесі музичної діяльності; системний відбір творів музичного мистецтва, об'єктів дійсності для естетичного пізнання; диференціювання методів, прийомів педагогічного керівництва, методів стимулювання як процесом естетичного пізнання.

Таким чином, якщо вчитель у роботі з дітьми буде звертатись до традицій українського народу, до надбань музичного мистецтва, то це сприятиме розвитку творчих здібностей, естетичного смаку, художнього сприймання, уяви, мислення, мовлення. Тому, постає необхідність у виокремленні методичних рекомендацій вчителям, щодо ефективного використання музичного мистецтва в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

2.3. Методичні рекомендації вчителям щодо ефективного використання музичного мистецтва в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти І ступеня

Вчителеві необхідно пробудити інтерес до пізнання музики враховуючи природні риси учнів - допитливість, зацікавленість, прагнення до нових вражень, потреби в практичних діях тощо. Для цього варто опиратись на життєвий досвід учнів, що сприятиме оволодінню навичками сприймання й осмислення емоційно-образного змісту музики. На перших уроках у процесі сприймання музики дітьми для вчителя важливо викликати емоційний відгук дітей на музику та стимулювати висловлення власних почуттів. Від оволодіння навичками сприймання музичних образів залежить подальший музично-творчий розвиток учнів.

На думку Л.Виготського, художнє сприймання - це комплексна діяльність свідомості, поєднання художнього почуття, уяви, мислення, уявлення. Найважливішим домінуючим елементом художнього сприймання є художні емоції [6].

Однак для учнів, що тільки розпочали своє музичне навчання, вміти проникнути в музичний образ твору є нелегким завданням, ще важче висловити своє враження. Недостатній словниковий запас обмежує, а іноді зводить нанівець спроби учня висловити свої відчуття. Крім того, вчитель при значній наповненості класу не може вислухати думки кожної дитини, а тому не в змозі позитивно підтримати й оцінити всі їхні висловлення. З цією метою варто використовувати пропедевтичні ігри-завдання, що створюватимуть умови для активного висловлення кожним учнем власних думок, а вчитель матиме можливість зрозуміти, як відбулося сприймання конкретних музичних образів кожною дитиною.

Ми вважаємо, що з цією метою доречно використовувати завдання *«Піктограми настрою»* (із застосуванням схем-опор, якими були кольорові картки та картки, що містили слова-назви характерів музичних образів).

Мета завдання: сформувати навички сприймання музичних творів, розпізнавання почуттів, емоцій, виражених музикою; вміти емоційно реагувати на зміну характеру музичних образів.

Варіант 1. Визначити й розповісти, які почуття виражає музика. Дібрати словесні характеристики з тих, що пропонує вчитель.

Варіант 2. Визначити настрої двох музичних творів, що прозвучали, зіставити їх з кольоровими картками «настроїв» (учням пропонувались контрастні за характером твори, наприклад, Л.Бетховен «Весела» - «Сумна», П.Чайковський «Хвороба ляльки» - «Нова лялька», В.Косенко «Не хочуть купити ведмедика» - «Купили ведмедика» тощо). Кольорові картки можна замінити картками з набором протилежних визначень: весело - сумно, сміливо - нерішуче, святково - буденно, ясно - похмуро

тощо.

Варіант 3. (Діти одержують 6 карток із зображеними на них обличчями (або масками) з різною мімікою: радість, сум, гнів, подив, увага, задумливість). Послухати музичний твір, визначити настрій музики, піднявши картки.

Як дидактичний матеріал на початку навчання варто використовувати твори з альбомів для дітей П.Чайковського, Р.Шумана, В.Косенка, М.Степаненка, Г.Саська та ін.).

Така форма запитань-стимулів дає змогу учневі знаходити найбільш вдале визначення настрою музичного образу, порівнюючи характер музичного образу із словесними визначеннями чи піктограмами. Подібні ігри не усвідомлюються учнями як складне завдання, тому виконуються залюбки, а в результаті характеристики музичних образів стають точнішими, більш розгорнутими.

Знайомство дітей з музикою відбувається успішніше, якщо формувати здібності вслуховуватися в музику, порівнювати, оцінювати, співставляти найбільш яскраві і доступні для віку художні образи. Щоб сприяти народженню перших художньо-образних асоціацій у дітей, спонукати до участі у творчій діяльності, вчитель може давав завдання типу «Музичний світлофор», яке передбачає слухання музичного твору та визначення настрою кольоровими картками. На перших етапах варто добирати програмні музичні твори, яскраві, контрастні, що асоціюються із теплими та холодними кольорами.

З перших кроків навчання варто, щоб учні оволодівали знаннями музичної мови шляхом експериментування з музичними звуками, тобто безпосередньо в момент імпровізаційного творення. Такі завдання розкріпачують скутих, невпевнених дітей, оскільки «спілкування» з інструментом є новим, незвичним для них, а вчитель не оцінює перші спроби. Як приклад може бути завдання «Музичні загадки», мета якого дати уявлення про інтонацію напряму руху мелодії вгору, вниз; вміти

аналізувати та порівнювати протилежні напрями; закріпити поняття у самотійному музичному мовленні. *«Два королівства»*, мета - дати уявлення про висоту звуків. Навчити учнів умінню розрізняти (аналізувати й порівнювати) звуки різної висоти, закріпити його у самотійному музичному мовленні (додаток Д).

Завдання такого типу спрямовані на виконання дітьми елементарних пізнавальних дій: аналізу музичних звуків, знаходження спільних та різних ознак. У першому випадку під час виконання елементарних завдань діти керуються аналогом міркування вчителя для побудови власних образів; щоб виконати друге завдання, вони попередньо експериментували зі звуками на фортепіано.

При включенні учнів у творчу самотійну діяльність, вчитель повинен давати можливість учням самотійно вибрати варіант завдання, що сподобався. Адже вибір завжди є цікавішим, ніж примусове виконання. За умови вибору завдання учень змушений аргументувати його вибір хоча б для себе, у нього виникає бажання обов'язково виконати завдання, продемонструвати свій вибір іншим. Самостійно обраний варіант виконується з більшим задоволенням, оскільки учень вкладає свій авторський задум, а отже, виявляються елементи творчості. У цьому випадку робота стає ефективнішою ніж та, що є однаковою для всіх. Це стає своєрідним стимулом, оскільки обираючи варіанти, навіть найслабші учні можуть виконувати завдання, а підтримка й схвалення з боку вчителя викликає позитивні емоції.

Важливим моментом у творчому процесі є відчуття учнями виразності музичних інтонацій, створення їх самими учнями та експериментування з ними. Для цього варто створювати цікаві ситуації, що спонукатимуть дітей заглибитися в пошук відповіді чи виходу із несподіваного становища в грі. Щоб полегшити розуміння учнями образного змісту музичної інтонації, вчитель повинен звертатись до життєвого досвіду дітей. Прагнучи знайти відповідь на завдання, учні безпосередньо виконують

найпростіші пошукові дії - порівняння, знаходження спільних ознак між мовною, ритмічною й музичною інтонаціями і тим самим роблять «відкриття». Отже, звичні види роботи перетворюються у цікаві та захоплюючі.

Таким чином, створюючи на уроці атмосферу інтересу, доброзичливого ставлення до будь-якого вияву учнів, учителеві вдасться створити таке середовище, що задовольняло прагнення дітей різного характеру, темпераменту, рівня сформованості здібностей, оскільки кожен відчуватиме комфорт і бажання взаємодіяти з учителем.

Основними завданнями розвитку творчих здібностей дитини є поглиблення й розширення меж музичного сприймання, формування художньо-образного сприймання на основі порівняння елементів інформації, що несуть твори мистецтв, формування уявлень про специфіку образної мови різних видів мистецтв. Це можливо через накопичення вражень, емоцій, виражених у різних художніх образах, розумінням засобів їх вираження, систематизацією знань про мовні засоби різних видів мистецтв, розвитком вмінь інтерпретувати їх у власних судженнях про художні твори.

Важливо на творчому етапі вчителю активізувати потребу учнів у інтерпретації художніх образів, спонукати до висловлення різних думок, при цьому педагог не повинен нав'язувати власний погляд чи уподобання. Завдяки створенню атмосфери пошуку залучати учнів до дискусійної форми обміну інтерпретаціями, що дозволять виявляти індивідуальність як у розмірковуваннях, так і в імпровізаціях.

Не менш важливим є застосовування елементів інтеграції видів мистецтв, зокрема театрального мистецтва, архітектури, хореографії тощо. Вважаємо, що вони мають не менш виразні можливості для формування художнього сприймання, образно-асоціативного мислення, розвитку творчих здібностей, ніж традиційне поєднання музики з літературою та живописом.

З огляду на вище сказане, нами було виокремлено такі методичні рекомендації вчителям:

- сприяти активізації у дітей емоційно-чуттєвого досвіду сприймання творів музичного мистецтва;
- забезпечувати систематичний підхід до використання творів музичного мистецтва в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти;
- спрямовувати дітей на власну творчу діяльність;
- забезпечувати емоційний комфорт під час проведення занять з музичного мистецтва;
- використовувати мультимедійні технології, що сприятимуть емоційному збагаченню освітнього процесу;
- звертатись до творчої спадщини професійних музикантів.

Отже, широке використання музичного мистецтва в освітньому процесі викликає особливу зацікавленість у молодших школярів. Виразальні засоби музичного мистецтва мають служити засобом не лише естетичного, творчого, а й всебічного розвитку дитини.

ВИСНОВКИ

1. Гуманістична тенденція в освіті, провідними ідеями якої є її гуманітаризація, диференціація, інтеграція, детермінує необхідність впровадження нових підходів до використання в освітньому процесі музичного мистецтва в початковій школі. Науковий аналіз проблеми творчих здібностей дав змогу визначити сутність та особливості прояву творчих здібностей у процесі музичної діяльності. Домінантними компонентами структури творчих здібностей у процесі музичної діяльності є пізнавальний інтерес до музики, образно-асоціативне музичне мислення, здібності до інтерпретації та імпровізації, що формуються у всіх видах музичної діяльності. Таким чином, під творчими здібностями ми розуміємо особистісно-інтегративне утворення, що виражає потребу до створення нового і здатність до пізнання, оцінювання художніх образів та самовираження у мистецькій діяльності.

2. Успішне вирішення завдань навчання і виховання молодших школярів перебуває у прямій залежності від характеру взаємодії між учителем і учнем. Переорієнтація освітнього процесу на формування творчої особистості реалізується за умов діалогізації, співробітництва, що мають особистісну спрямованість і стимулюють до творчого розвитку і самовдосконалення особистості.

Нами було виокремлені критерії та показники розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами музичного мистецтва: емоційно-аксіологічний критерій (інтерес до музичного мистецтва, емоційно-аксіологічне ставлення до музичного мистецтва); когнітивно-асоціативний критерій (сформованість художньо-образних компетентностей, творча ерудиція, здатність до художнього асоціювання); творчо-діяльнісний критерій (творчі уміння, творча активність у різних видах музичного мистецтва). На основі визначено рівні розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами музичного мистецтва: Низький – 44%, середній – 47%, високий – 9%.

Ефективним шляхом формування творчих здібностей засобами музичного мистецтва є стимулювання творчої самореалізації дитини особистісно-зорієнтованого типу, що є альтернативою традиційній системі інформативних та ілюстративних методів навчання і виховання. Усі види музичної діяльності - сприймання, виконання, творення музики - мають потенційні можливості для організації творчого пізнавально-пошукового процесу, у перебігу якого в учнів формуються творчі здібності, що забезпечують вербальну інтерпретацію музичних образів і музичну (вокальну та інструментальну) імпровізацію.

3. Поетапність включення учнів у творчу музичну діяльність (від пропедевтичного етапу через частково-евристичний до творчо-самостійного етапу) дозволяє сповна виявити і розкрити творчі можливості, оскільки гнучка стимуляція з боку вчителя на різних етапах спонукає учнів до виявлення більшого ступеня самостійності, творчості, пошуку, оригінальності. Забезпечення ефективного розвитку творчих здібностей молодших школярів можливе за таких педагогічних умов: спрямованість освітнього процесу на опанування дітьми художньо-естетичних цінностей музичного мистецтва, актуалізація виховного потенціалу творів музичного мистецтва у процесі творчої діяльності дитини, залучення молодших школярів до різних видів творчої діяльності, забезпечення цілеспрямованого та систематичного впливу творів музичного мистецтва на формування інтелектуального, емоційно-аксіологічного компонентів свідомості дитини.

4. Розвиток творчих здібностей молодших школярів здійснюється ефективніше в процесі самостійного експериментування з музичними звуками. Формування музичних умінь і навичок повинно розглядатися не як самоціль, а як надбання, результат особистого звуко-інтонаційного експериментування учнів. Порівняння художньо-образних сфер різних видів мистецтв значно підвищує ефективність процесу формування творчих здібностей учнів. Включення музики у загально-художній

контекст впливає на образно-асоціативне мислення, уяву, фантазію, поглиблює та збагачує вербальні інтерпретації та музичні імпровізації дітей.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї багатогранної проблеми. Подальшого дослідження потребують механізми взаємодії та взаємовпливу спеціальних і творчих здібностей у художній діяльності, сучасні технології формування творчих здібностей дітей різних вікових груп на засадах синтезу мистецтв тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьев Ю.Л. Професійна підготовка музиканта: уроки Болеслава Яворського / Ю.Л.Афанасьєв, О.Ф.Джура. – К.: ДАКККиМ, 2009. – 51с.
2. Брилін Б.А. Організація музичного дозвілля учнівської молоді як виховна проблема: Монографія / Борис Брилін. – К., 2010. – 235с.
3. Большая энциклопедия Кирилла и Мефодия 2003 [Электронный ресурс] / главн. ред. Т. Г. Музрукова. – М., 2003. – 10 электр. опт. диск. (CD-ROM) : цветн. – Системн. требования: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP.
4. Васильев С.А. Особенности словесной живописи в лирике В. Маяковского и В. Хлебникова [Электронный ресурс] / С.А. Васильев. — Режим доступа до ресурсу : <http://www.portal-slovo.ru/philology/41267.php>
5. Вишнякова Н. Специфіка засвоєння музичних знань молодшими школярами в процесі творчої діяльності / Н.Вишнякова // Музика в школі. Вип. 10. – Київ: Муз. Україна, 2004. – С.24-29.
6. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение, 1987. – 456 с.
7. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
8. Грищенко Т. Зміст і організація форми музично-естетичного виховання в гімназіях України: Перша половина 19 ст./ Т.Грищенко //Рідна школа. - 2001. - № 11. - С. 67-69.
9. Груздова И. Музыкально-эстетическая культура детей дошкольного возраста: сущность и пути формирования / И. Груздова // Дошкольное воспитание. – 2011. – № 2. – С. 79–88.
10. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі: [Методичний посібник] / О.О.Гумінська. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 136с.

- 11.Державний стандарт початкової загальної освіти. Режим доступу:
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
- 12.Демчук М. Нетрадиційні форми навчання / М.Демчук // Рідна школа.
– 2005. – №9. – С.65- 67.
- 13.Джола Д. М. Теорія і методика естетичного виховання школярів:
[Навчально-методичний посібник] / Д.М.Джола, А.Б.Щербо. – К.:
ІЗМН, 1998. – 392 с.
- 14.Довгаленко Н. Український музичний авангард у контексті
стильових пошуків ХХ сторіччя. [Електронний ресурс] / Н.
Довгаленко. — 2014. — Режим доступу до ресурсу :
http://www.musica-ukrainica.odessa.ua/_adovgalenko-ukravant.html
- 15.Довідник учителя художньо-естетичного циклу в запитаннях та
відповідях/ упоряд. М. С. Демчишин. – Х: Вуста: Видавництво
«Ранок», 2006. – 608с.
- 16.Дяченко Н. Г. Теоретичні основи виховання і навчання в Музичних
навчальних закладах / Н.Г.Дяченко, І.А.Котляревський,
Ю.А.Полянський. — К.: Муз. Україна, 1987. — 110 с.
- 17.Завалко К. Основи орф-педагогіки: навчально-методичний посібник
/Катерина Завалко. - Черкаси: Друкарня «Черкаський ЦНП», 2013. –
162с.
- 18.Кабалевский Д. Про трех китов и про многое другое /
Д.Кабалевский. – П., 1975. – 116с.
- 19.Кіт Г.Г. Розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя у
процесі вивчення педагогічних дисциплін / Г.Г.Кіт // Актуальні
проблеми формування творчої особистості педагога в контексті
наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів
Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – Вінниця,
2015. – С. 84-89
- 20.Коломієць А.М. [Інформаційна культура вчителя початкових класів:
монографія](#) / А.М.Коломієць. – Вінниця, 2007. - 379с.

- 21.Лазаревська О. Творчість дитини і музичне виховання/ О. Лазаревська, С.Науменко // Поч. школа. - 1994. - №11. - С. 16-18.
- 22.Лужний В. Творча діяльність учнів на уроці / [Лазаревська О. М., Науменко С. І.] // Методика викладання музики. – Київ:Муз. Україна, 1983. - С. 25-33.
- 23.Любчак Л.В. [Роль інтерактивних технологій навчання у формуванні комунікативної компетентності майбутнього педагога](#) /Л.Любчак // Психологопедагогічні проблеми сільської школи: Зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.– Умань: ПП Жовтий, 2017. – С.30-37
- 24.Масол Л. Вивчення музики в 1–4 класах: навчально-методичний посібник для вчителів / [Л.М. Масол, Ю.О. Очакова, Л.В. Беземчук, Т.О. Наземнова]. – Харків: Скорпіон, 2003. – 144 с.
- 25.Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: [посіб. для вчителів] / Л.М. Масол, О.В. Гайдамака, Є.В. Белкіна та ін. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256с.
- 26.Матвеева Л.Л. / Культурологія : курс лекцій : навч. посіб. [Текст] / Л. Матвеева. — К. : Либідь, 2005. — 512 с.
- 27.Мистецька освіта в Україні: теорія і практика / О. П. Рудницька [та ін.]; заг. ред. О. В. Михайличенко, редактор Г. Ю. Ніколаї. – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 255 с.
- 28.Михайличенко О. В. Основи загальної та музичної педагогіки: історія та теорія: Навчальний посібник (двомовний) / О.В.Михайличенко. – Суми: вид-во «Козацький вал», 2009. – 208 с.
- 29.Михайличенко О.В Педагогічні аспекти розвитку української музичної культури другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: Монографія / О.В.Михайличенко. – Суми: „Мрія-1”, 2005. – 292 с.
- 30.Мішедченко В.В. Методика музичного виховання: [курс лекцій] / В.В.Мішедченко. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2005 р. – 123 с.

- 31.Модернизм : анализ и критика основных направлений : сб. ст. [Текст] / под ред. В.В. Ванслова и Ю.Д. Колпинского. — М. : Искусство, 1973. — 280 с.
- 32.Музыка в 4-7 классах: метод. пособие для учителя / [под ред. Д.Б.Кабалевского]. – Москва: Просвещение, 1996. – 239 с.
- 33.Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Музичне мистецтво; Образотворче мистецтво; Інтегрований курс «Мистецтво». – 5- 9 класи. – КУ. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 32с.
- 34.Педагогічний словник / [за редакцією дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка]. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
- 35.Петренко В. Форми організації навчання у сучасних педагогічних технологіях / В.Петренко. – Кіровоград.: Педагогічні науки. – 2002. – Вип.42. – С.43-44.
- 36.Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: навч. посібник / Е.П. Печерська. – Київ: Либідь, 2001. - 272с.
- 37.Печерська Е. Удосконалювати музично-творчий розвиток дітей / Е.Печерська //Початкова школа. - 2000. - № 6. - С. 15-18
- 38.Печерська С.П. Уроки музики в початкових класах: [навч. посіб.] / С. П. Печерська. – К.: Либідь, 2001. – 272 с.
- 39.Рева В. Індивідуальні стратегії формування естетичного сприймання музики школярами //Мистецтво та освіта. - 2006. - № 1. - С. 12-15.
- 40.Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі: [навч.-метод. посібник] / О.Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 272 с.
- 41.Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі: навч.-метод. Посібник / О.Я. Ростовський. – Тернопіль: Богдан, 2000. – 216с.

- 42.Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі: [навч.-метод. посібник] / О.Я. Ростовський. – 2-е вид., доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 216 с.
- 43.Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: [навч.-метод. посібник] / О.Я.Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.
- 44.Рудницька О. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості // Художня освіта і проблеми виховання молоді. Зб. наук, статей. — К.: Міносвіти України, УЗІМН, 1997. - С 3-11.
- 45.Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: [Навч. посібник] / О.П.Рудницька. – К.: АПН України, 2002. – 254с.
- 46.Рудницька О.П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: Навч. посібник. — К.: ІЗМН, 1998.— 247 с.
- 47.Савченко О. Я. Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – 368 с.
- 48.Савенков А. И. Детская одаренность: развитие средствами искусства / А. И. Савенков. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 220 с.
- 49.Сапожнік О. Музично-естетичне виховання: зміст і структурні компоненти /О.Сапожнік //Рідна школа. - 2002. - № 12. - С. 20-22.
- 50.Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / Г.О.Сиротенко. – Х.: Основа, 2003. – 80 с. 29
- 51.Соловей М.І. Основи професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя: [Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти] / М.І.Соловей, Є.С.Спіцин. – К.: Вид.центр КНЛУ, 2002. – С.23-61.
- 52.Суворова Л. Інтерактивне навчання: нові підходи / Л.Суворова // Доба. – 2002. – №4. – с.19-20.
- 53.Сухомлинский В. О. Вибрані твори: в 5-ти тт. – Т. 1./ В.О.Сухомлинський. – Київ : Радянська школа, 1976. – 654 с.

- 54.Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: [наук. – метод. посіб.] / О.І.Пометун, Л.Пироженко / за ред. О.І.Пометун. – К.: А.С.К., 2006. – 231с.
- 55.Турчин Т. Естетичне виховання молодших школярів у позакласній роботі / Т.Турчин //Початкова школа. - 2008. - № 5. - С. 16-17.
- 56.Философский словарь / [под ред. И. Т.Фролова]. – М. : Политиздат, 1981. – 445 с.
- 57.Чудак В. Музично-естетичне виховання молодших школярів / В.Чудак //Початкове навчання та виховання. - 2007. - № 16-18. - С. 15-20
- 58.Шульгіна В.Д. Українська музична педагогіка: [Підручник] / В.Д.Шульгіна. – К.: ДАКККиМ, 2005. – С. 129.
- 59.Якимчук С. Методика музичного виховання: [навч. посіб.] / С.Якимчук. – Рівне, 2003. – 160 с.

Додатки

ДОДАТОК А
ТВОРЧІ РОБОТИ ДІТЕЙ

ДОДАТОК Б

КОНСПЕКТИ УРОКІВ З МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

(4 клас)

Тема: «Музична казка»

Мета: надати знання про жанр оперного мистецтва, познайомити учнів із творчістю Кирила Стеценка (із його дитячою оперою «Котик та півник»), ознайомити з анімалістичним жанром та художниками анімалістами; розвивати творчі здібності, вміння інтерпретувати народні пісні, образно мислити під час прослуховування; виховувати повагу до народної музичної творчості, та бережне ставлення до тварин.

Хід уроку

I. Організаційний момент(коло вітання) « Я не хочу хвалитися але я....» (1хв.)

II. Повідомлення теми.(1 хв)

Світ здався би набагато похмурішим, якби в ньому не було... казок! Адже чарівні історії люблять усі — і малеча, і дорослі. Казки вдвічі цікавіші, коли не просто читаєш або слухаєш їхній текст, а чуєш музику — неодмінну складову музичних казок.

Музичні казки — це опери!

- А що таке опера?
- Музичними казками можуть бути й опери, і балети, і мюзикли... І сьогодні ми помандруємо до музичної казки-опери, а також ви дізнаєтесь, як називають художника який зображує тварин, пташок.
- А для того щоб розпочати наш урок, ми повинні розспіватися.

Розспівка (1 хв)

III. Вивчення нового матеріалу. (3 хв)

- А зараз я запрошую у «Крісло автора» Діану, яка познайомить нас з прекрасним композитором Кирило Стеценко

Учениця:Український композитор Кирило Стеценко народився в багатодітній сім'ї. Від тата отримав хист до малярства — навчався в художній школі, а від мами і старших сестер — любов до музики та здібності до її створення й виконання. Якимось маленьким Кирило із захопленням змайстрував собі скрипку, з якою брав участь у родинних співочих вечорах. Та найбільше хлопець полюблив слухати народні пісні, що їх виконували батьки.

Усе своє життя К. Стеценко присвятив музиці, яка вирізняється щирістю, поетичністю, яскравою мелодійністю. У його доробку чимало хорових й інструментальних творів, а також багато обробок народних пісень. Був організатором Першого київського народного хору. Створив опери для дітей: «Лисичка, котик і півник», «Івасик-Телесик». Кирило Стеценко був зачарований природою України та її піснями - ніжними, ліричними.... Для дітей композитор написав дві опери, у яких використав народні пісні«Лисичка, котик і півник» та гра лисенят у «Вовка».

Але перед тим як прослухати оперу, ми з вами переглянемо музичну казку <https://www.youtube.com/watch?v=Ib-XVGdJVsE>.(3 хв)

- Чи згадали ви цю казку? Хто є головними героями цієї казки? Хто поганий, а хто добрий? Чому ви так вважаєте?
- Добре, ну а зараз прослухаємо фрагменти з опери Кирило Стеценко «Лисичка, котик і півник». (слухання опери)

Гра «Підбери слова до музики» (робота в парах) (3 хв)

- Виберіть слова які характеризують пісню Лисички, Півня, kota.

IV. Розучування української народної пісні « Хто так кукуріка» (6 хв.)(перед тим як почати співати вчитель повинен звернути увагу на поставу дітей)

Прослухали.

- Чи є слова в цій пісні які вам не знайомі? (співають 3 рази)

V. Кольоротерапія. (2 хв)

А зараз я пропоную вам відпочити, так як ми на уроці будемо працювати фарбами, я вас запрошую до нашої лабораторії.

(Діти підходять до столу на якому стоять тарілки з вершками та харчовою фарбою, біля них стакан з миючим засобом та ватними паличками)

- Я пропоную вам вмочити ватну паличку у стаканчик з миючим засобом, а потім поводити паличкою в тарілці.
- Що відбувається? Фарба начебто тікає від вашої палички. Чому? (відповіді дітей, пояснення вчителя)
- На уроках англійської мови ви вивчаєте багато різних слів, а хто знає , як перекладається слово animal? (відповіді дітей)
- Правильно діти, це тварини.

А хто знає хто такі художники анімалісти?

Анімаліст це художник , який малює тварин, птахів. На сьогоднішньому уроці ми слухали оперу «Лисичка, котик і півник», тож я вам пропоную побути сьогодні художниками анімалістами і намалювати півника, але не пензликами, а ватними паличками.

- Учні скажіть мені , півень це хто? (птах)
- Як ви визначили , що це птах?(відповіді дітей)
- До якої природи від відноситься? Чому?

Практична робота (7 хв.)

(діти малюють під фонову музику)

Презентація малюнків дітьми. Словесне оцінювання робіт вчителем

VI. Підсумок уроку (3 хв.)

Рефлексія

У вас на партах лежать повітряні кульки зеленого, жовтого та червоного кольорів, якщо вам сподобався урок візьміть кульку зеленого кольору, якщо не дуже, то жовтого, і якщо зовсім не сподобався то візьміть кульку червоного кольору. Та на цьому наш урок не завершено запрошую вас до «**Лабораторії успіху**» , але не забудьте ваші кульки (діти проходять за спільний стіл на якому стоять пляшки на чверть наповнені оцтом , вчитель пояснює , що потрібно бути дуже обережними з рідиною)

- Скажіть , а птахи літають? А півень?
- У півня є дуже завітна мрія, він хоче побачити весь світ з висоти. От зараз разом з вами ми допоможемо йому взлетіти, а яким чином ви зараз зрозумієте . Стежте за мною . (Беру пляшку в яку на 1/5 налитий оцет , додаю в неї соди і зразу надіваю на пляшку повітряну кульку)
- А що ми бачимо? А як ви вважаєте чому кулька почала надуватися? (коли ми у оцет додали соду то вони почали взаємодіяти між собою, тому почав виділятися вуглекислий газ, діти починають робити дослід самостійно під наглядом вчителя) Зробивши дослід діти ідуть чіпляти кульки на дошку де вже чекає на них півник в корзині.
- Діти , півник дуже зрадив тому , що ви здійснили його мрію. Дуже вам дякую за урок, та на цьому наш урок закінчено!

Тема .У музичному театрі: музична казка «ІВАСИК-ТЕЛЕСИК».

Мета: вчити учнів співвідносити літературні образи з музичними. формувати уявлення в учнів про музику в казці, вчитись співвідносити літературні твори з музичними; формувати емоційно-чуттєву сферу дитини, удосконалювати вокально-хорові навички, розвивати вміння розкривати виражальні засоби, які характеризують художній образ, розвивати творчі здібності, образне мислення, розвивати вміння виявляти найголовніше в мистецькому творі; виховувати в дитячих душах добро, ласку, красу, щедрість, любов до музики та всього прекрасного, що створило людство, виховувати культуру слова, слухацьку, виконавчу та загальну культуру.

Музичний та відео матеріал: запис української народної казки «Івасик-Телесик».

ХІД УРОКУ

Кабінет оформлено в українському народному стилі і поділено на три зони (хата, тин, дерево).

Учитель. Любі діти, давайте з вами перенесемося у давні-давні часи, коли були ще козаки, а по дорогах ходили кобзарі та бандуристи і співали про славне минуле нашої України. Заходьте сміливіше, подивіться уважно навколо.

(Під музику заходить бандурист, він сідає на пенюк та грає на бандурі. Діти сідають вільно і слухають як грає бандурист)

Учитель. Дякуємо тобі, бандуристе, за твою гарну пісню. Нам дуже вона сподобалась.

Учень. Будь ласка, розкажіть нам казку, чи будь – яку бувальщину.

Бандурист. Добре, діти сідайте зручно, та слухайте уважно.

(Діти сідають на лави, які стоять біля стін)

Що ж вам розказати, діти мої милі, чи про білий парус на азовській хвилі, Чи про Чудо – юдо в морі під водою, чи про гай – діброву з Бабою –

Ягою? Що ж, коли просите, просто почну про Івасика – Телесика, про люту змію. Тільки вам лякатись не лід! Жили собі просто баба та дід...

(На середину класу виставляється маленька лавка, на якій сидить дід та баба.)

Баба і Дід *(дуєтом)*.

Ой, як важко, ой як важко нам удвох – ох-ох!

Допоможе, допоможе хай нам Бог - ох-ох!

Ой нема, ой нема у нас діток - ох-ох!

Хто ж на старості дасть хліба нам шматок - ох-ох! – 2рази

Дід.

Годі, бабо, сумувати, дрова я піду рубати,

Дрова я піду рубати, буду щось я майструвати.

Баба. Ой, діду, почекай! – 2 рази

Дід. Іди помагай! – 2 рази

(Дід та баба беруть шматок дерева, рубанок і пилку.)

Дід. Тешу, тешу, ще й пиляю, бо до цього хист я маю.

Я зроблю нам щось на втіху, буде в хаті повно сміху!

(Дід теше, баба постукує по дереву молотком, дід підіймає деревину лялькою)

Тешу, тешу рученята, ще гарненькі ноженята!

Оченьята намалюю, чорні брови підфарбую!

От і вийшов хлопчак!

Баба. От такий дід мастак!

Разом Тепер будем сина мати, Телесиком називати

Танок баби та діда з лялькою

Дід. Годі, бабо, танцювати, бо вже час відпочивати (2 рази)

Баба. Я синочка покладу, колискову заведу.

(Колискова пісня «Ой ходить сон коло вікон» виконують всі учні)

Бандурист.

Баба колихала, колихала і заснула,
 А зорі в колиску задивились,
 І навколо неї танцювати заходились.
(Танок зірочок та місяця, під час якого в ліжку лягає справжній хлопчик)
 Місяць, зорі танцювали, танцювали, чарували,
 А від їхнього таночку ожив хлопчик у куточку.
 Ожив і співати почав, маму, тата погукав.

Телесик.

Мамо й тато, годі спати, слід мене вам одягати,
 Слід мене вам одягати і скоріше годувати!

Дід. Хто це, бабо?

Баба. Хто це, дід?

Телесик. Дайте ж синові обід!

Я – Телесик, ваш синок!

Баба й дід.

Гарний наче огірочок.(2р.)

Наш Телесик ,наш синочок!

Дід. Гарний, бабо!(2р)

Баба. Гарний,дід! (2р.)

Телесик. Дайте ж синові обід!

Бандурист. Дід з бабою так зраділи, за стіл сина посадили.

Їсти дали і оділи, човника йому зробили.

Почав Телесик на річку ходити, Дідові й бабі рибу ловити.

(Дід виставляє човник, в нього сідає Телесик, баба виносить вудочку.

Викладають лілеї. Баба і дід махають руками та уходять)

Телесик (співає):

Пливи, пливи човнику, срібнеє веселечко,

Срібнеє веселичко, тихая вода!

Хай вода хлюпочеться, нехай рибка ловиться.

Нехай рибка ловиться велика й мала!

Пісня – гра «Злови рибку»

Рибки. Ми веселі рибки, ми чудні, спритні рибки золоті!

Любимо ми грати, любим постувати!

Хі-хі-хі, ха-ха-ха!

Телесик. Ой, ви, рибоньки мої!

Рибки. Ми, Телесик, не твої!

Телесик. Ви ідіть, ідіть сюди!

Рибки. Ми не вийдемо з води!

(Рибки підходять близько до Телесенька, а потім відбігають, так кілька разів, кого стигне схопити Телесик, та сідає до Телесика в човен. Виходить баба).

Баба. Івасику – Телесику, приплинь, приплинь до бережка!

Прийшла твоя матусенька і їсти принесла.

Телесик. Чую – чую, матінко, човник верну,

Човник повертаючи, воду горну.

(Іде до баби, уходять)

Баба – Яга (виходить з – за дерева).

Ач моторний і спритний,

Мабуть, дуже він смачний!

Як мені його спіймати?

...Ага... Треба вчитися співати!

(Хоче спробувати співати).

Івасику – Телесику *(кашляє),*

Ой, не виходить, що робити?

А-а! Треба до коваля поспішати.

(Уходить). (Виходять ковалі і співають, а в кутку стоять діти з музичними інструментами)

Скачуть іскри золоті, руки день весь зайняті,

Куєм коси та серпи, щоб було чим жать снопи.

Приспів

Бах-дзень – дзень (2 р), по залізу цілий день!

І в руках молоток витанцювує танок!

Наша праця жваво йде, в горнах весело гуде,

І за працею пісні ми співаєм голосні.

(Виходить Баба-Яга. Вона підходить до ковалів).

Баба – Яга. Ковалики, постривайте, ви роботу припиняйте!

Ковалі. Треба щось, кажи скоріш, а як ні, то нас облиш!

Баба – Яга. Ой, навчіть мене співати!(2р.)

Коваль. Треба горло показати. *(Баба – Яга показує).*

Коваль. Еге – ге! Що тут сказати?!! Треба трохи покувати!

(Ковалі кують, А Баба – Яга підстрибує)

Ковалі. От, удар, ще разок, буде чистим голосок! (2р.)

Баба – Яга *(пробує співати).* Досить, досить! *(Тікає).*

(Дія відбувається в хаті у баби та діда. Ніч. Телесик спить у ліжку, а біля ліжка спить баба).

Бандурист. Тільки зорі і місяць пішли спочивати,

Косарі разом з сонцем ідуть працювати.

Танок – пісня косарів з косами.

Косарі молоді устали раненько,

Взяли коси та й пішли в поле зелененьке.(2р)

Косарі молоді травиченьку косять.(2р.)

А дівчата молоденькі їсти їм приносять(2р.)

(Вибігають дівчата з клуночками)

Косарі молоді на них не зважають,

Гострять коси й на травичку знову налягають.(2р.)

(Косарі косять, танцюють а потім дівчата роз'язуютьклуночки, де горщик з ложкою,косарі їдять).

Косарі молоді своє діло знають

І на все село гучних пісеньок співають.

(Косарі разом з дівчатами уходять.

Баба підходить до Телесика.)

Діти *(співають).*

Ой, до схід сонця, рано – раненько,

Будить матуся сина тихенько.(2р.)

Баба. Ой, встань, Іванко, годі вже спати,

Йдуть вже сусіди у поле жати!

Ой, встань скоріше, ой встань синочку,

Вмий своє личко, надінь сорочку!

Телесик. Ой, вже, матусю, я прокидаюсь,

І на рибалку швидко збираюсь.

(Виставляється човник, Телесик ловить рибу, підкрадається Баба – Яга).

Баба – Яга. Івасику – Телесику, приплинь, приплинь до бережка,

Прийшла твоя матусенька і їсти принесли.

Івасик – Телесик. Чую – чую, матінко, човник верну, човник повертаючи, воду горну.

(Він підпливає до дерева, тут його хапає Баба – Яга).

(Дія відбувається в хаті Баби – Яги. Піч. Лавка, на якій спить Оленка, дочка Баби – Яги. Велика каструля).

Баба – Яга. Гей, Оленко, годі спати, починай – но працювати!

Принеси казан сюди, та налий скоріш води!

Разом з Оленкою. Буде в нас обід смачненький,

Бач який хлопчак товстенький!

Баба – Яга. Я ж піду відпочивати,

Апетит щоб добрий мати! *(Лягає).*

Оленка. Ти , Івась, В казан сідай. *(Телесик не так сідає)*

Та не так же, постривай!

Телесик. Я не знаю, як сідати,

Тебе прошу показати.

Оленка. Відпускаяй і не жартуй!

Бабо – Яго, порятуй!

Телесик. Не відпущу! *(Прибігає Баба – Яга і хоче врятувати Оленку, але Телесик відбивається половником).*

Баба – Яга. Телесику, відпусти Оленку!

Телесик. А ти мене відпустиш?

Баба – Яга. Відпущу, відпущу!

Телесик. А других дітей їсти не будеш?

Баба – Яга. Ой не буду, не буду!

Телесик. Віддавай мені свої злі зуби! *(Баба – Яга віддає зуби. Телесик відпускає Оленку, яка кидається до Баби – Яги, плачуть).*

Телесик. Прощавайте, прощавайте, мене не забувайте! *(Тікає)*

Баба – Яга і Оленка.

Ой, не забудемо.

(Уходять, тин закривається)

(З'являються гуси)

Танцюють і співають.

От які ми гусаки, наче справжні козаки!

В нас чудові чоботята, гарні, білі крильцята.

Приспів

Вище, нижче і ось так, гусаки ми як не як!

У – ха – ха, (2р.) – кращий хто за гусака?! (2р.)

Час у вирій відлітати, треба крила тренувати.

Телесик. Гуси, гуси, лебедята, візьміть мене на крилята!

Візьміть мене на крилята, та понесіть мене до матінки, та понесіть мене до батеньки! А в батеньки їсти й пити, і хороше походити.

Гусак. Що, віднесемо?

Гуси. Га-га-га!

(Забирають Телесика).

(Ідуть сумні дід та баба. Вони ходять по різних кутках залу та гукають Телесика.)

Баба і Дід (дуєтом).

Ой, як важко, ой, як важко нам удвох, ох – ох!

Десь пропав наш улюблений синок, ох – ох!

Де ж тепер, де ж тепер його шукають, ох – ох!

Хто нам зможе, хто нам зможе підказати, ох – ох!

(Плачуть). З'являється Телесик.

Телесик. Годі вже вам сумувати, треба сина годувати. (2р.)

Дід. Чий це, бабо, голосок!

Баба. Це ж Телесик, наш синок.

(Баба з дідом танцюють).

Бандурист. Дід і баба так зраділи,
В гості всіх вас запросили,
Так виходьте сміливіше
І співайте веселіше!

Учні виконують пісню «Не давайте суму жити»

Бандурист. От і казочці кінець, а хто слухав – молодець!
Час мені вже поспішати,
Буду іншим я співати.
Прощавайте.

Баба. *(виносить пиріжки)*
Пригощайтесь, любі діти,
Дуже рада вас зустріти. __

ДОДАТОК В СЦЕНАРІЙ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

Тема. Мелодії рідного краю.

Мета: збагатити знання учнів про народну пісню; вчити дітей слухати і співати українські народні пісні; прищеплювати почуття любові до народної творчості, гордості за український народ, який має славетне героїчне минуле і багату творчу спадщину.

Методичне забезпечення: тексти народних пісень; вишиті рушники для оформлення.

Очікувані результати: сформованість потреби учнів у спілкуванні з музичним мистецтвом, вміння адекватно сприймати фольклорні музичні твори, усвідомлення цінності української народної пісні.

ХІД СВЯТА

Зал святково прибраний.

Ведучий. Українська пісня!.. Хто не був зачарований нею! Хто не згадає її, як своє чисте, прозоре дитинство, свою горду юність, своє бажання бути красивим і хоробрим. Яка мати не співала цих легких, як сон, пісень над колискою дітей своїх!

Ведуча. Українська пісня... Вона, як сльоза, очищає душу. Вона, як свята молитва, сповіщає і прощає. Вона цілюща, як материнське молоко. Бо в ній живе наш родовід, наша багатостраждальна і прекрасна Україна.

Пісня «Я люблю свою країну Україну»

Ведучий. Шановні друзі, гості нашого свята! Сьогодні ми зібралися з вами, щоб поговорити про її величність – Пісню. Відомий югославський учений А. Люкшич зазначав, що українська поезія найбагатша і найкрасивіша у Європі. А якщо до такої поезії додати музику, то народжується пісня, яка дзвенить, зачаровує, бентежить. Бо українська пісня – це душа народу.

Ведуча. І це дійсно так. Співаючи, ми плачемо і радіємо, заспокоюємося і нервуємо, сподіваємося, нарешті, що нашої багатостраждальній країні буде щастя.

Ведучий.

Заспіваймо разом,
Заспіваймо широко,
Щоб у нашій хаті
Було щастя з миром!

Пісня «Заспіваймо пісню за Україну»

Ведуча. Ми не знаємо, коли саме народжувалися наші пісенні перлини. Лише деякі, пов'язані з певними іменами та історичними подіями.

Ведучий. А календарні, обрядові і особливо ті, що розповідають про життя звірів, птахів, рослин, сягають, певно, своїм корінням у часи Київської Русі або ще глибше - у сиву праслов'янську давнину. Ми не знаємо імен тих давніх піснярів, хоч кожна пісня мала спочатку якогось конкретного автора слів і музики.

Ведуча. Лише з 17-18 століть доходять до нас окремі імена. У сузір'ї найславніших - легендарна Маруся Чурай, Семен Климовський, Остап Вересай, Явдоха Зуїха та багато інших наших обдарованих предків, які так і залишилися безіменними.

Ведучий: Красу і силу народної пісні глибоко розуміли визначні діячі нашої літератури і мистецтва. Саме з піснею, з кобзарською думою пов'язував Тарас Шевченко безсмертя народного генія і славу рідної землі:

Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!

Ведуча: Для великого Кобзаря народна пісня була школою мудрості і правди, живою історією батьківщини.

Учні виконують українську народну пісню “Їхав козак за Дунай”

Ведучий. Україна! Країна смутку і краси, радості і печалі, розкішний вінок з рути і барвінку, над яким світять яскраві зорі.

Ведуча. Це історія мужнього народу, який віками боровся за волю, за своє життя, свідками чого є високі в степу могили, обеліски та прекрасна на весь світ народна пісня...

Пісня «Ой розвивайся та й, сухий дубе».

Ведучий. Є скарби, які заховані в землі, а є такі, що розташовані на поверхні і передаються з покоління в покоління. До таких скарбів належить пам'ять роду, моральні і духовні цінності. Найдорожчий серед них для українців – пісня!

Ведуча. Українська пісня... Вона є однією із святинь нашого народу, його найціннішим духовним скарбом, гордістю і красою, геніальною поетичною біографією. З давніх-давен уславилася Україна піснями, які дбайливо, як найдорожча реліквія, передавалася від покоління до покоління.

Пісня «Через сад-виноград».

Ведучий 1. Українські люди дуже працелюбні, а ще вони люблять співати. З давніх-давен українці жили піснею. Коли їм було сумно – звучали сумні пісні, коли працювали – звучали пісні, які звеселяли їхню працю.

Пісня «Грицю, Грицю, до роботи»

Ведучий.

Пісня наша, пісня – це душа народу,
Пісня українська – рідна, чарівна
Вона з нами поруч в праці, на заводі,
На ланах широких, за станком вона.

Ведуча.

Пісня – чарівниця, гарна, мов зірниця,
Мелодійна, ніжна, серцю дорога.
Веселить, танцює, мирить і жартує.
В іграх і забавах – всюди є вона.

Український народний танець.

Ведучий: Що ж сталося? Чому в наш час не так?

Невже нам жити важче, Аніж предкам?

Чому ж пісні сьогодні в селах не звучать

Про козаків, про чорнобривці, чорну редьку?

Ведуча: Згадаємо ж давайте у цю мить,

Що українці - це народ співучий -

Ніщо не може нашу пісню зупинить,

Наповним піснею наш край квітучий!

Пісня «Калинонька»

Ведуча.

Українська пісня, вимита сльозами,
Висушена вітром у краї чужім,
Українська пісня, ти прийшла шляхами
До мого серця і живеш у нім.
Пісня як мати, мати як пісня.

Хіба є хтось дорожчий для нас у цілому світі за наших батьків, образ яких оспіваний у багатьох народних піснях. Одну з таких пісень заспіває нам

Пісня «Батьки»

Ведучий: Немов чарівний самоцвіт

Повний блиску і принади

Палає пісня з давніх літ –

Надія і розрада

Вічна тема – тема кохання, оспівана чи не в кожній пісні, одну з яких нам

дарує

Ведуча. Ну де ще є така чарівна пісня,

Серед яких на світі славних мов?

То серце від журби неначе стисне,

А то навіє радість і любов.

Українська пісня – одна з найбагатших джерел поезії всього світу.

Причаститися з цього джерела пропонують нам ...

Пісня «Била мене мати»

Ведучий.

О, пісне, яка ти прекрасна,

Коли з океану душі

З'явилась нараз – світла, ясна, -

на розкіш, на втіху мені!

Ведучий. Хочеться вірити, що народ, який піднімається з колін історії, встане на Плине час. Народжуються і вмирають люди, гине у вогні часу матеріальна культура. Але вічними і незнищеними залишаються духовні цінності, серед яких – пісня.

Ведуча. Сучасні українці не втрачають любові до народної пісні, вона живе в кожному домі. Пісня згуртовує людей, очищає їхні душі, робить життя більш осмисленим, радісним і красивим.

Ведучий. Ось і наближається наше свято до кінця, але не закінчується зустріч з піснею. Вона залишається з вами, як вірний друг. У житті ви часто будете зустрічатися з різними піснями: і з тими, що познайомилися сьогодні, і з тими, що супроводжують інші сторони життя людини__

ДОДАТОК Г НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІГРИ З ПІСНЯМИ ТА РУХАМИ

ПЕЧУ, ПЕЧУ ХЛІБЧИК

Дійові особи Усі діти.

Опис гри

Діти стоять розірваним колом лицем до середини. Перед кожним – умовна піч, під руками ніби діжка з тістом, праворуч лопата. Протягом перших тактів пісні на слова:

Печу, печу хлібчик

Дітям на обідчик.

Вихованці удають, що вони місять хліб. Для цього на кожний склад слова в “діжку” з деяким зусиллям опускається то ліва рука, то права (пальці стиснуті в кулак).

На слова “Беру, беру” діти трохи присідають, опускають обидві руки вниз, щоб набрати тісто.

На слова “папку” усі випростовуються, тримаючи руки перед собою долонями вгору.

На слова “Кладу на лопатку” діти нахиляються, опускають руки з “тістом” трохи праворуч – вниз, потім випростовуються, тримаючи “тісто на лопатці” – ліва рука спереду, права трохи ззаду.

Разом з вигуками “Шусть у піч! Шусть у піч!” кидають “тісто лопаткою” у “піч”, виступаючи лівою ногою вперед (права залишається на місці).

У той спосіб можна зробити два випадки, тобто на кожне слово “Шусть” – випад лівою ногою і корпусом вперед, на кожне “у піч” – повернення до попереднього положення.

Мета гри. Гартувати дитячий організм гімнастичними рухами (“розмішування” руками, присідання з нахиленнями та випростовуваннями, а також випад корпусу вперед з поверненням у вихідне положення).

Відобразити в рухах трудовий процес.

Печу, печу хлібчик

Слова народні

Музика В.Верховинця

Помірно
mf

Пе-чу, пе-чу хліб-чик ді-тям на о-бід-чик. Бе-ру, бе-ру

пап-ку, кла-ду на ло-пат-ку, шусть у піч! Шусть у піч!

Печу, печу хлібчик
Дітям на обідчик.
Беру, беру папку,
Кладу на лопатку,
Шусть у піч!
Шусть у піч!

ПТАШКА МАЛЕНЬКА

Дійові особи Маленька пташка, Пташка-мати

Реквізит:

Маски для пташок.

Опис гри

У центрі замкненого кола стоїть Маленька пташка. Поза колом бігає її Мати. Долоні Пташки-матері стулені “дзьобиком” на рівні підборіддя пальцями вперед. Тим “дзьобиком” вона виконує ритмічні рухи, ніби збирає макові зернятка.

Хор співає:

*Пташко маленька,
Де твоя ненька?*

На другий склад слова “ненька” коло зупиняється. Діти, роз’єднавши руки, Стають обличчям до середини.

– Десь літає, – відповідає Маленька пташка. – О! Вертається! – промовляє вона далі, показуючи рукою на Пташку-матір, коли та “залетіла” в коло.

Бігаючи кругом Доньки, Пташка-мати продовжує виконувати свої попередні рухи (“дзьобання”) і співає:

*На маківці сиділа,
Дрібний мачок дзьобала.*

На слово “дзьобала” вона підбігає до Маленької пташки і бере її за руки.

*Дзьб-дзьоб, дзьобанець!
Ходім, пташко, у танець!*

Від слів “дзьоб-дзьоб” дійові особи під спів Пташки-матері починають кружляти доріжкою по колу.

На слова “у танець” всі діти з’єднуються попарно, як Пташки, і готуються до загального танцю.

Коли Пташка-мати закінчить спів, пісню підхоплює дитячий хор:

*Дзьб-дзьоб, дзьобанець!
Ходім, пташко, у танець!
Цок-цок, цоки-цок,
Цоки-цоки, цок-цок-цок.*

Разо із вступом хору починається загальний танець: діти парамивиконують колисання на місці або кружляють доріжкою по колу і так так танцюють до самого кінця пісні.

Після закінчення танцю Пташки обирають замість себе інших, самі стають у коло, і гра починається знову.

Мета гри. Ознайомити дітей з танцювальними рухами, підготувати вихованців до проведення наступних ігор.

Пташка маленька

Слова народні

Музика В.Верховинця

Повільно *mf* Хор

Пташка (Галя)

1. Пташко малень - ка, де тво - я нень - ка? Десь лі - та - є.
2. Га - лю малень - ка, де тво - я нень - ка? Пішла в шко - лу.

Мати (батько, брат)

О! Вер - та - єть - ся! На ма - ків - ці си - ді - ла, дрібний ма - чок
О! Вер - та - єть - ся! На у - ро - ках я бу - ла, в шко - лі ді - ток

Хор. Пташко маленька, де твоя ненька?
Пташка. Десь літає
 О! Вертається!
Мати. На маківці сиділа,
 Дрібний мачок дзьобала.
 Дзьоб-дзьоб, дзьобанець!
 Ходім, пташко, у танець!
Хор. Дзьоб-дзьоб, дзьобанець!
 Ходім, пташко, у танець!
 Цок-цок, цоки-цок,
 Цоки-цоки, цок-цок-цок.

КОТИК МУРЧИК

Дійові особи Мати. Василь. Котик Мурчик.

Реквізит:

Стільчик – “припічок”, ниточка або мотузок, іграшкова мисочка.

Опис гри

Василькові стало жаль Котика. Вплинули на нього також докори Матері і товаришів. Хлопчик бере в руки мисочку з “кашкою” і в цей час співає:

*Котик Мурчик,
 Мій голубчик.
 Він зі мною,
 Як риба з водою.*

Разом з тим Василько в ритмі музики манить пальчиком Кота, потім ставить їжу посеред хати на підлогу.

Мати з цікавістю поглядає на сина, а хор продовжує пісню далі:

*Кашку смачненьку
 В мисочку новеньку
 Матуся поклала,
 На снідання дала.
 Я ту кашку виїдав,
 Котик мисочку лизав.*

Побачивши “кашку з молочком”, Котик поступово наближається до мисочки. Він ще побоюється Василя, проте доброзичливий намір хлопчика не викликає сумніву.

Мурчик це відчуває, довірливо присідає біля мисочки, піднімає її з долівки і зрештою вилизує.

*Коли б мати теє знала,
 Була б Котика прогнала.
 А тим часом він наївся,*

*Коло мене примостився.
Стиха казочку муркоче,
А я слухаю охоче.
Мурррр- мурррр- мурррр.*

В цей час Мати виходить з кола. За інших обставин вона, напевно, прогнала б Котика, щоб той не лизав Василю миски, але тепер їй не хочеться заважати примиренню маленьких друзів, які щойно посварились.

На слова “А тим часом...” василько укладається спати. Він сідає на “припічок” (стілець), охоплює спинку руками і схиляє на них голову.

“Ситий” Котик підходить до свого товариша, примостується поруч, поклавши “передні лапки” йому на колінця.

Наприкінці пісні під “казочку” Мурчика хлопчик “засинає”, “засинають” і всі діти, підклавши під голови з’єднані долоні рук.

Усі виконавці “муркотять”, а Мати тихенько підходить до сина і ніжно гладить по голівці.

Мета гри. Виховати у дітей почуття любові до домашніх тварин. Розвивати артистичні здібності у вихованців.

Котик Мурчик

Слова народні

Музика В.Верховинця

Помірно

Ко-тик- Мур-чик, мій го-луб-чик. Він зі
Каш-ку смач-нень-ку в ми-соч-ку но-вень-ку ма-ту-ся по-
мно-ю, як ри-ба з во-до-ю. Я ту каш-ку ви-ї-дав,
-кла-ла, на сні-дан-ки да-ла. Ко-ли б ма-ти те-є зна-ла,
ко-тик ми-соч-ку ли-зав. А тим ча-сом він на-їв-ся,
бу-ла б ко-ти-ка прогна-ла. Сти-ха ка-зоч-ку мур-ко-че,
ко-ло ме-не при-мо-стив-ся. Мурррр- мурррр- мурррр.
а я слу-ха-ю о-хо-че.

Котик Мурчик,
Мій голубчик.
Він зі мною,
Як риба з водою.
Кашку смачненьку
В мисочку новеньку
Матуся поклала,
На снідання дала.
Я ту кашку виїдав,

Котик мисочку лизав.
Коли б мати теє знала,
Була б Котика прогнала.
А тим часом він наївся,
Коло мене примостився.
Стиха казочку муркоче,
А я слухаю охоче.
Мурррр- мурррр- мурррр.

А ВЖЕ КРАСНЕ СОНЕЧКО

Дійові особи Струмочки, Журавлі, Соловейко, Зозуленька

Опис гри

Усі діти разом з дійовими особами стоять розірваним колом і співають:

А вже красне сонечко

Припекло, припекло

Одночасно правицею вони вказують праворуч вгору, начебто на сонце.

Ясне щире золото

Розлило, розлило.

Тут виконавці широко розводять руками перед собою й злегка вклоняються.

На вулиці струмені

Воркотять, воркотять.

На ці слова до середини кола вибігає перший Струмочок з витягнутими вперед руками, він рухається зигзагами, а до нього негайно приєднуються інші струмочки: другий, третій, потім четвертий і т.д.

Діти бігають один за одним ритмічно, дрібними кроками – кожен крок на одну восьму.

На повторення слова “воркотять” струмочки намагаються зайняти свої місця в колі.

Журавлі курликають

Та летять, та летять.

Тепер зривається з свого місця перший Журавель, дрібними кроками бігає по колу, розмахуючи руками, ніби крилами, а до нього по черзі приєднуються інші.

На друге слово “летять” журавлі мусять повернутися на свої місця.

Засиніли проліски

У ліску, у ліску,

Швидко буде землянка

Вся в вінку, вся в вінку.

У третьому куплеті діти беруться за руки і рухаються замкненим колом ліворуч або праворуч.

Ой сонечку-бачечку,

Догоди, догоди,

А ти, земле-матінко,

Уроди, уроди.

На початку останнього куплета коло зупиняється, усі піднімають руки вгору, наче звертаються з проханням до “бачечка-сонця”, потім низько вклоняються “матері-землі” і, тихенько випростовуючись, показують витягнутими перед собою руками, як росте хліб.

На останнє слово “уроди” руки мусять бути на рівні з плечима.

Далі веснянка повторюється спочатку з деяким змінами в інсценізації.

В першому куплеті діти, побравшись за руки, ходять замкненим колом вліво або вправо.

На початку другого куплета коло зупиняється, Струмочки ж, вискочивши по одному на середину, безупинно бігають зигзагами і виспівують мелодію на склад “вур”, а Журавлі з курликанням “літають” слідом за першим Журавлем навколо Струмочків.

Десь у кутку “затюхкав” Соловейко, потім перебіг до іншого кутка, за ним “закувала” Зозуленька і теж “перелетіла” на сусіднє вільне місце.

Так дійові особи рухатимуться і співатимуть аж дослів “Ой сонечку-бачечку”.

Тим часом у третьому куплеті (“Засиніли проліски...”) діти, що залишалися в колі, беруться в боки, виконують колисання на місці або кружляють доріжкою-кружальцем.

Отже, у цій грі немов відтворюється картина радісного весняного дня, коли дитячі голоси влітаються у веселий хор струмочків і дзвінких пташиних переливів.

В останньому куплеті всі зупиняються, піднімають руки до “бачечка-сонця”, а тоді, наче стомившись під вечір, припадають на одне колінце до “матері-землі” і схиляють голівки на стулені біля правого плеча долоні.

Все затихає: Струмочки ніби влились у річку, Журавлі й Зозуленька сіли на спочинок, тільки Соловейко два-три рази озветься й замовкне, озветься й замовкне.

Мета гри. Створити веселий весняний настрій у дітей. Відобразити в грі картину радісного весняного дня.

А вже красне сонечко

Слова народні

Мелодія П.Козицького

А вже красне сонечко
Припекло, припекло
Ясне щире золоту
Розлило, розлило.
На вулиці струмені
Воркотять, воркотять.
Журавлі курликають
Та летять, та летять.
Засиніли проліски
У ліску, у ліску,
Швидко буде землянка
Вся в вінку, вся в вінку
Ой сонечку-бачечку,
Догоди, догоди,
А ти, земле-матінко,
Уроди, уроди.

Я КОЗА

Дійові особи Коза-дереза

Реквізит:

Маска для Кози

Опис гри

Діти ходять розірваним колом, посередині стоїть Коза, наче біля дерева або куща.

Я коза-дереза,
Півбока луплена,
За три копи куплена,
Тупу, тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Хвостиком замету,
Ніжками затопчу –
Тут тобі й край!

Співаючи пісню, діти показують Козі, що вона “півбока луплена” (себе б’ють кулачками по правому або лівому боці), “за три копи куплена” (піднімають вгору три пальчики), далі тупотять ногами, “колють” перед перед собою “ріжками” (виставленими пальчиками), замітають “хвостиком” (ручками позаду себе), знов тупотять. І з вигуком “Тут тобі й край!” – тікають, хто куди захоче.

Роздратована коза кидається за гуртом і кого піймає або до кого доторкнеться, той стає на її місце. І гра починається знову.

Мета гри. Виховувати у дітей доброзичливе ставлення до свійських тварин.

Я коза

(з опери “Коза-дереза”)

Слова народні

Музика М.Лисенка

Досить швидко

Я ко-за-де-ре-за, пів-бо-ка луп-ле-на, за три ко-пи.

ку-пле-на, ту-пу, ту-пу но-га-ми, ско-лю те-бе ро-га-ми,

хвос-ти-ком за-ме-ту, ніж-ка-ми за-топ-чу, тут то-бі й край!

Я коза-дереза,
Півбока луплена,
За три копи куплена,
Тупу, тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Хвостиком замету,
Ніжками затопчу –
Тут тобі й край!

ГОЛУБ-ГОЛУБОЧОК

Дійові особи Голуб, Дощик, Вітрик, Сонечко

Реквізит:

Стільчики для Голуба й Сонечка.

Опис гри

Діти ходять замкненим колом і співають перший куплет пісні:

Голуб-голубочок, сивий буркуночок...

Голуб сидить на стільчику, сумно схиливши голівку на долоню правої руки, яку за лікоть підтримує ліва.

За Голубом стоїть Дощик. Він простягнув руки над головою Голуба і перебирає пальцями, ніби сіє дощ.

Навколо Голуба та Дощика бігає Вітрик і дме: “ф-ф-ф-ф”.

Другий куплет – це відповідь Голуба:

Рад би я літати, траву колихати,
Буйний вітер віє, крильця заламає,
Дрібний дощик сіє, очі заливає.

Він співає соло, причому спочатку розмахує руками, а тоді обхоплює одну руку другою (заламує “крильця”), ніби показує, який буйний вітер.

Далі Голуб трясє-перебирає пальчиками і закриває долонями обличчя, мовляв, сіє дощик та заливає очі.

Наприкінці куплета коло зупиняється, а кому випаде стати навпроти Голуба, той буде Сонечком.

Третій куплет співає хор:

*Як глянуло сонце у ясне віконце,
Полинув буйненький за ліси за гори.
А дощик дрібненький аж за синє море.*

Діти розривають коло обабіч Сонечка і, залишивши його на місці, розступаються, щоб утворити один довгий рядок. У цей час Вітрик і Дощик тікають: один – ліворуч, другий – праворуч.

Голуб-голубочок, сивий буркуночок

*До сонця піднявся, з сонечком зрівнявся,
По степу літає, травцю гойдає.*

На останній куплет Голуб піднімається з свого місця і “летить” на зустріч Сонечку, яке “сходить”. Сонечко сідає на звільнений стільчик і підносить вгору руки, наче промені.

Уклонившись Сонечку, Голуб бігає вздовж рядочка, махає “крильцями” – травцю гойдає, а діти нахиляють свої голівки то вліво, то вправо.

Мета гри. Звернути увагу дітей на часті зміни погоди навесні та розповісти їм, що це залежить від сонечка, вітру і хмаринок. Виховувати у дітей любов до природи. Розвивати у малят артистичні здібності.

Голуб-голубочок

Слова народні

Музика В.Верховинця

Повільно

Го-луб- го-лу- бо-чок, си-вий бур-ку-но-чок,

чо-го, си-вий го-луб, в сте-пу не бу-ва-єш? ли-шеш?

В сте-пу не бу-ва-єш, тра-ви не ко-ли-шеш?

Голуб-голубочок, сивий буркуночок,
Чого, сивий голуб, в степу не буваєш?
В степу не буваєш, трави не колишеш?
Рад би я літати, траву колихати,
Буйний вітер віє, крильця заламає,
Дрібний дощик сіє, очі заливає.
Як глянуло сонце у ясне віконце,
Полинув буйненький за ліси за гори.
А дощик дрібненький аж за синє море.
Голуб-голубочок, сивий буркуночок
До сонця піднявся, з сонечком зрівнявся,
По степу літає, травцю гойдає.

ПОДОЛЯНОЧКА

Дійові особи Подоляночка

Реквізит:

Хустка для Подоляночки

Опис гри

Дитячий гурт стоїть розірваним колом, деś за його межами сховалась Подоляночка.

Починається пісня Подоляночки:

Деś тут була Подоляночка,

Деś тут була молодесенька.

Діти роблять вигляд, ніби шукають поміж собою Подоляночку: запитливо поглядають один на одного, розводять руками тощо.

Тут вона впала,

До землі припала.

На ці слова Подоляночка забігає в коло, припадає на одне колінце і схиляє голівку на стулені до купи та піднесені до правого плеча долоні.

Ой встань, ой встань, подоляночко,

Умий личко, наче скляночку,

Та візьмися в боки.

Скачи свої скоки,

Біжи до Дунаю,

Бери ту, що скраю.

Одночасно з відповідними словами пісні Подоляночка встає на ніжки, робить вигляд, ніби умивається, далі береться в боки та й скаче по колу відомим їй танцювальним рухом.

Підбігши до когось із дівчаток, вона обкручується “млиночком” з обраною подружкою, віддає їй хустину і стає на її місце.

Нова Подоляночка ховається поза колом, і гра починається знову.

Мета гри. Виховувати у дітей почуття доброзичливості. Заохочувати дітей у їхньому прагненні до чистоти і охайності.

Подоляночка

Слова і мелодія народні

Помірно

Деś тут бу_ла по_до_ля_ноч_ка, деś тут бу_ла мо_ло_де_сень_ка. Тут во_на впа_ла, до зем_лі при_па_ла, деś тут бу_ла по_до_ля_ноч_ка, деś тут бу_ла мо_ло_де_сень_ка. Тут во_на впа_ла, до зем_лі при_па_ла.

Десь тут була Подоляночка,
 Десь тут була молодесенька.
 Тут вона впала,
 До землі припала./ двічі
 Ой встань, ой встань, подоляночко,
 Умий личко, наче скляночку,
 Та візьмися в боки.
 Скачи свої скоки,
 Біжи до Дунаю,
 Бери ту, що скраю.

ХОДИТЬ ГАРБУЗ

Дійові особи Гарбуз, Диня, Огірочки, **Морквиця з Дочкою**, Буряки, Бараболя, Квасоля, Біб

Реквізит:

Стіл, 9 стільців, іграшкова миска, 8 ложок, палиця для Гарбуза.

Опис гри

Посеред кімнати стоїть стіл. Це – гарбузова “хата”. На столі – миска і вісім ложок, навколо стола розміщуються 9 стільчиків для гостей. “хата” обводиться замкненою лінією, за якою починається “город”. На “городі” в розірваному колі стоять діти разом з дійовими особами.

Починається пісня:

*Ходить гарбуз по городу,
 Питається в свого роду:
 – Ой чи живі та здорові
 Всі родичі гарбузові?*

На перших куплетах Гарбуз з палицею в руках поважно ходить по “городу” і скликає увесь свій рід до пишного “обіду”.

*Обізвалась жовта диня,
 Гарбузова господиня:
 – Іще живі та здорові
 Всі родичі гарбузові!*

На другий куплет з дитячого гурту виходить Диня і, ставши позаду Гарбуза, рухається слідом за ним.

*Обізувались огірочки,
 Гарбузові сини й дочки:
 – іще живі та здорові
 Всі родичі гарбузові!*

На третій куплет виходить два Огірочки, вклоняються по чепзі Гарбузові і стають за Динею в парі.

*Обізвалася морквиця,
 Гарбузова сестриця:
 – Іще живі та здорові
 Всі родичі гарбузові!*

Не четвертий куплет з гурт у виходить Морквиця зі своєю Донькою. Морквиця вклоняється Гарбузові, навчає вклонятись Доньку, а потім приєднується до походу слідом за Огірочками.

*Обізувались буряки,
 Гарбузові свояки:
 – Іще живі та здорові
 Всі родичі гарбузові!*

На п'ятий куплет з'являються два Буряки. Вони вітаються з Гарбузом і Динею і стають за Морквицею.

*Обізвалась бараболя,
А за нею і квасоля:
– І ще живі та здорові
Всі родичі гарбузові!*

На шостий куплет виходить Бараболя, а за нею, сховавшись за її платтячко, біжить Квасоля. Обое кланяються господарям і займають свої місця за Буряками.

Після цього хор припиняє спів, гості зіпиняються, а Гарбуз обходить своїх родичів, оглядаючи – чи не забув кого часом? По хвилі прикладає пальчика собі до лоба і пригадує: – Боба немає. Бобе, де ти?

Біб відгукується старечим голосом: – я тут. Іду!

Як закінчиться розмова, хор співає далі:

*Обіззався старий біб:
– Я піддержав увесь рід.
Іще живі та зжорові
Всі родичі гарбузові!*

На сьомий куплет виходить старий та кривий Біб і, кульгаючи, наближається до свого місця за Квасолею.

Співаючи пісню на склад “ля” або стуленими вустами, дійові особи заходять рядочком у “хату” і сідають до столу.

Гарбуз і Диня, як добрі господарі ходять навколо гостей та все припрошують: – їжте на здоров'я. Пригощайтесь – чим хата багата, тим і рада!

Тепер співають останній куплет:

*Ой ти, гарбуз, ти перістий,
Із чим тебе будем їсти?
– Миска тиона, шматок сала –
Ось до мене вся приправа!*

Під кінець куплета гості розбирають ложки і встромляють їх у миску, щоб набрати “каші”.

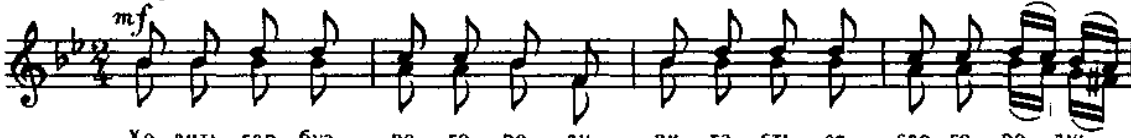
Хто залишається без ложки, той стає новим Гарбузом, і гра починається спочатку.

Мета гри. Ознайомити дітей з фольклорним матеріалом. Розважити учнів.

Ходить гарбуз

Запис В.Верховинця

Помірно швидко

Хо_ дить гар_ буз по го_ ро_ ду, пи_ та_ єть_ ся сво_ го ро_ ду:

– Ой чи жи_ ві та здо_ ро_ ві всі ро_ ди_ чі гар_ бу_ зо_ ві?

Ходить гарбуз по городу,
Питається в свого роду:
– Ой чи живі та здорові
Всі родичі гарбузові?

Обізвалась жовта диня,
Гарбузова господиня:
– І ще живі та здорові
Всі родичі гарбузові!

Обізувались огірочки,
Гарбузові сини й дочки:

– І ще живі та здорові

Всі родичі гарбузові!

Обізувалася морквиця,

Гарбузова сестриця:

– І ще живі та здорові

Всі родичі гарбузові!

Обізувались буряки,

Гарбузові свояки:

– І ще живі та здорові

Всі родичі гарбузові!

Обізувалася бараболя,

А за нею і квасоля:

– І ще живі та здорові

Всі родичі гарбузові!

Обізувався старий біб:

– Я піддержав увесь рід.

Іще живі та зжорові

Всі родичі гарбузові!

Ой ти, гарбуз, ти перістий,

Із чим тебе будем їсти?

– Миска пшона, шматок сала –

Ось до мене вся приправа!

ДОДАТОК Д ДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ

Ребуси

БУЛЬ Г

 КЕЛ

ДЕ ВО

К КСА

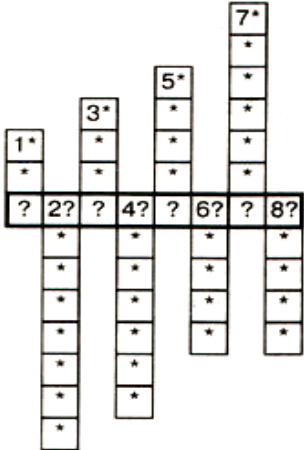

  НО

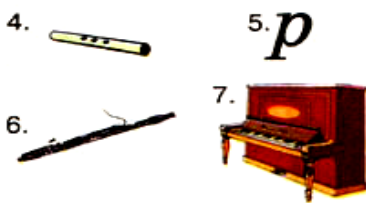

 ШКА

Кросворди

1. Низкий певческий голос.
2. Небольшой исполнительский коллектив.
3. Немузыкальный звук палочек, барабана, кастаньет.

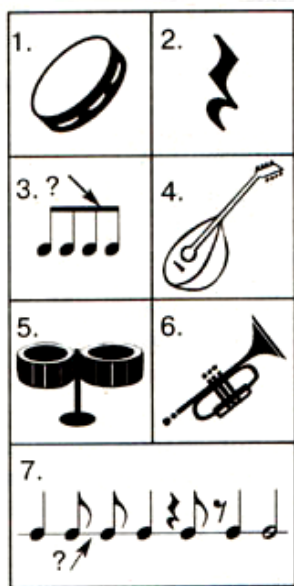
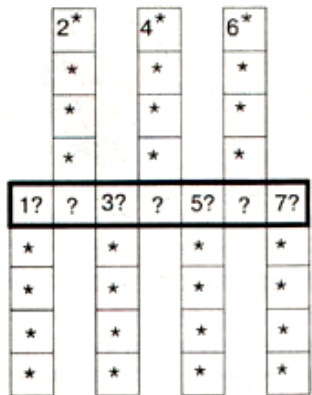
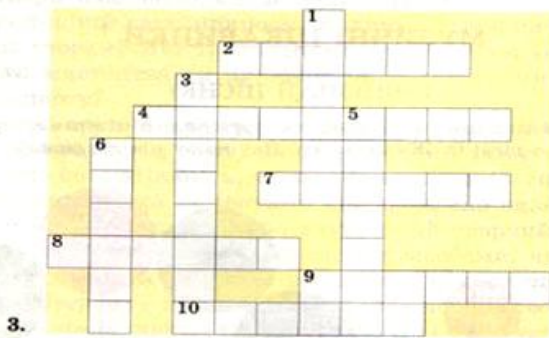

4. [Illustration of a flute]
5. *p*
6. [Illustration of a large bell]

3. КРОСВОРД СЕМЕН ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ

- По горизонталі:*
2. Дійова особа опери «Запорожець за Дунаєм».
 4. Місто, де вчився композитор.
 7. Дійова особа опери «Запорожець за Дунаєм».
 8. Видатний російський композитор, вчитель С. Гулака-Артемовського.
 9. Місто, в якому композитор прожив останні роки.
 10. Дійова особа опери «Запорожець за Дунаєм».

- По вертикалі:*
1. Дійова особа опери «Запорожець за Дунаєм».
 3. Великий український поет, друг композитора.
 5. Тембр голосу С. Гулака-Артемовського.
 6. Країна, куди С. Гулак-Артемовський їздив вчитися.

Музична вікторина

1. Якщо нота біла,
То ця нота —
2. Стан цей нотні знаки носить.
Як він зветься?
3. Наші ноти вище, нижче
В різних комбінаціях
Допоможуть нам зробити
Знаки
4. Жили знаки-нотки
Сумні та самотні.
Я заграв їх разом —
Звеселив одразу.
Мама раді, тато гордий.
Бо зіграв я їм ...
5. Ця пісня дивна, урочиста,
Як над церквами давній дзвін,
Він славить Працю і Вітчизну,
Ця назва всім відома —
6. Я к закружляє- цей танець.

Як зачарує нас.

Всьому світу відомий.
Ніжний Віденський
7. Він у мистецтві —

Принц прекрасний,
Душею виконаний злет,
Він — старовинний,
Він — сучасний:
Класичний танець.
Це -
8. Музикант сліпий співає —
Відчуваєш в серці жар.
Інструмент свій обіймає.
Хто ж він є ? Співець-... .
9. Ну й велика оця скрипка —

Не можна відвести очей.
Звук низький, баритональний —
Це і є —
10. На нашім інструменті
Є і струни, і педаль.
Хто ж він є?
Безперечно, це — знайомий наш ...
11. Я приклав до губ цю трубку —

Затихає в серці біль,
Інструмент цей тихий, ніжний
Називається
12. Ось казахський інструмент —

Дві струни на довгій деці.
 Взяв акин його та й гра.
 Це відома всім —
 13. Ми в театрі на виставі,
 Закінчився перший акт.
 Глядачів все менше в залі —
 Починається
 14. Урочисто лине в пісні,
 В арії вражає нас,
 Сильний, як могутнє море, —
 Чоловічий голос
 15. На Різдво, на Рік Новий,
 На веселі святки,
 Сивої старовини
 Скарб несемо золотий — давнії
 16. Митець, що таємницю звуків
 Вкладає в музику відкрити,
 Як Моцарт, Лисенко, Ревуцький,
 Чайковський... Хто він?
 17. В балеті, мюзиклі — сценарій,
 І в опері, і в опереті.
 Його складає літератор,
 Сценарій цей ми називаємо
 18. Де диригенти й композитори
 Мистецтва дивного навчаються?
 Де музики живе історія?
 У закладі
 19. Приємне звуків поєднання,
 Що радість й сум плекає в нас,
 І найніжніші почування —
 Це, любі друзі,
 20. Якщо співзвуччя некрасиве і різке,
 Негармонійне й неприємне водночас,
 То знайте, любі друзі, що його Називають

Загадки

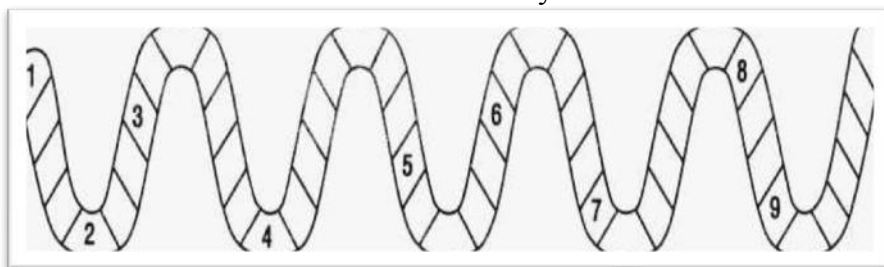
1. Це дерево — не полінце,
 Шість дірочок має,
 Весело співає,
2. То товстішає, то худне,
 На всю оселю голосить.
3. Хто зі мною дружбу має,
 Ноти швидко всі впізнає.
4. Хто стоїть, як вартовий,
 Перед нотними рядками?
 Хто рядок нам відкриває,
 Місце нотам визначає?
5. Сам із вільхи та із дуба,
 В роті білі й чорні зуби.
 Ти до них торкнись — готово, Враз почуєш звук чудовий.

6. Театр ляльковий,
Що на площах
Збирав веселих глядачів,
Приносив радість,
Сміх — і досі
Він вартий наших Добрих слів.
7. У лісі народилась,
В майстерні робилась, А в руках заспівала.
8. Сам пустий, голос густий.
Дріб вибиває, дітей збирає
9. Не людина, а співає, Не карусель, а крутиться.
10. Він музикантами керує,
На нього дивиться оркестр,
А публіка його цінує
І віддає тепло сердець.
11. З венеціанської гондоли
Цей спів ми чуємо завжди,
І розквітає все навколо
Від тої пісні, як сади.
12. Музичний інструмент —
Хранитель дум народних, Він струнами будив Найкращі почуття, Прийшов до нас з глибин — Від роду і до роду, З народом піде він У вічне майбуття.
13. Із літерою вона споріднена
У стародавній вічній Греції,
У міфах назавжди оспівана,
А Аполлон — митець її.
14. З піснею цією
Діти виростають,
Бо її матуся Кожному співає.
15. Під музику таку
Крокують всі військові,
В ній чуєш ритм чіткий,
Вона веде в похід.

Чайнворди

Чайнворд — це ланцюжок слів, в якому остання буква кожного слова є початком наступного. Значення цих слів подається окремо.

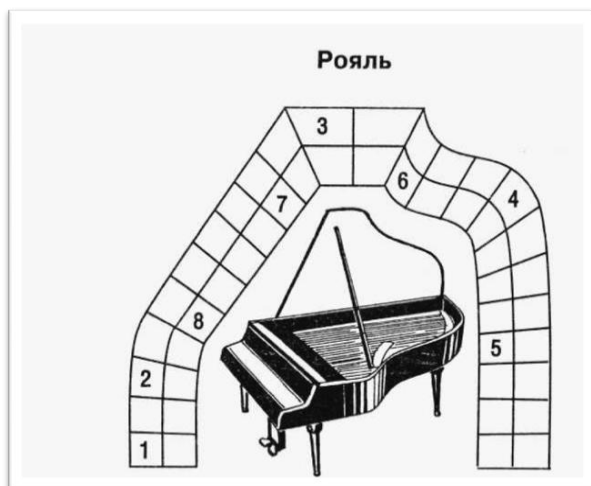
Музична змійка

1. Вид театрального мистецтва, що поєднує танець, музики та елементи драматичного дійства.
2. Швидкість музики.
3. Збірник пісень.
4. Струнний смичковий музичний інструмент скрипкового сімейства, найбільший за розміром і найнижчий за звучанням.

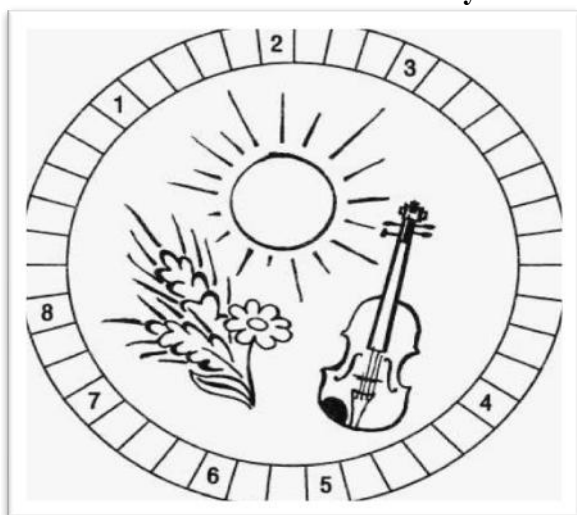
5. Гнучка, пружна, туго натягнута нитка, що застосовується в деяких музичних інструментах.
6. Перерва між діями спектаклю або відділеннями концерту.
7. Гуцульський духовий мундштучний музичний інструмент.
8. Низький дитячий голос.

9. Духовий мундштучний музичний інструмент

1. Вокальний колектив.
2. Сукупність творів, що виконуються музикантом чи співаком.
3. Швидкий віртуозний пасаж у співах.
4. Музичний супровід
5. Ударний музичний інструмент із роду бубнів (його батьківщина — Італія).
 4. Ансамбль з дев'яти музикантів або співаків.
 5. Високий чоловічий голос.
8. Струнний ударно-клавішний музичний інструмент з горизонтально розташованими струнами та корпусом у формі крила

Музичне коло

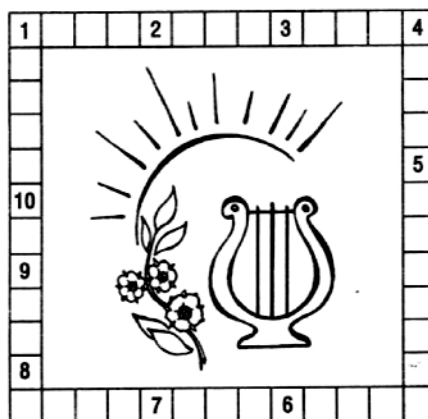

1. Музикант-виконавець (співак, інструменталіст), який виступає на сцені.
2. Архітектурна споруда, в якій відбуваються музичні, драматичні спектаклі, концерти.
3. Виконання вокальних вправ перед співом.
4. Деталь баяна, гармоніки, акордеона — тонка пластинка, яка коливається від повітря.
5. Заклучний розділ музичного твору.

6. Сукупність кількох (не менше трьох) різних за висотою звуків, що виконуються одночасно.
7. Жанр естрадної музики, переважно танцювального характеру.
8. Український народний духовий музичний інструмент виду окарин.

Музичний квадрат

Музичний квадрат

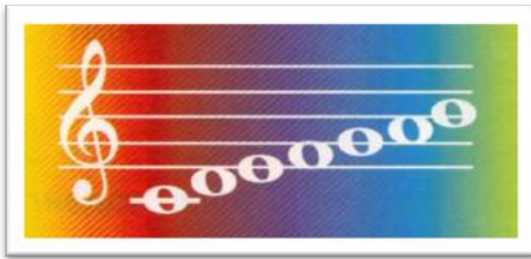
1. Бальний або естрадний танець кубинського походження.
2. Найбільший музичний інструмент.
3. Відтінок у динаміці, темпі, засобах звукодобування,
4. Сучасний бальний танець на основі бразильської народної музики.
5. Музичний супровід.
6. Забарвлення звука.
7. Ліричний вокальний твір поетичного змісту.
8. Самостійний виступ одного виконавця.
9. Музичний твір, урочистий за характером, створений на честь певної події або особи.
10. Виділення окремого звука або акорду за допомогою динаміки.

Творчі завдання

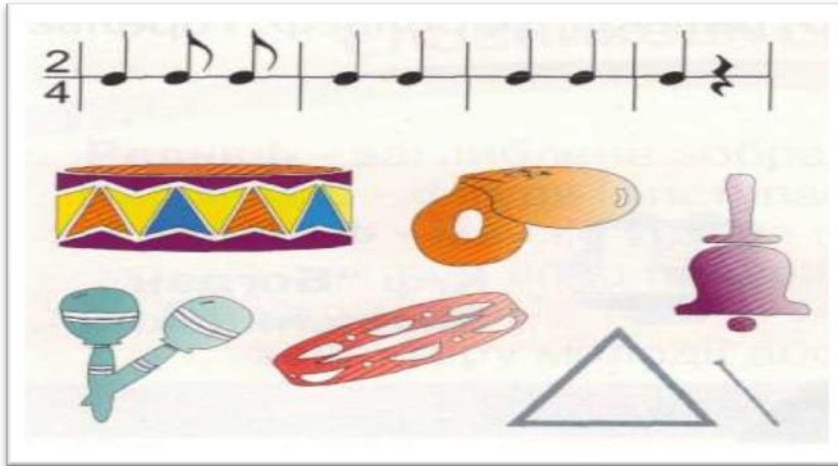
Створи музичні образи трьох лялькових героїв казки "Золотий колісик": Буратіно, Мальвіни й П'єро за інтонаціями-підказками.

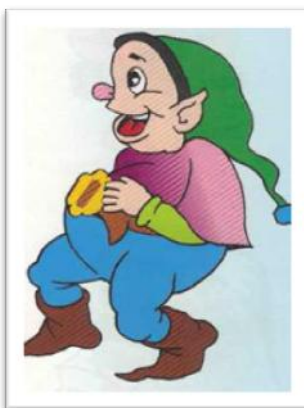
Розділіть на дві групи слова, що мають характеризувати музику Котигорошка та Оленки
Рішучість, мужність, лагідність, ніжність, добродушність, енергійність, відважність,
просвітленість, проникливість, активність, зворушливість, наполегливість.
У яких кольорах ти уявляєш сім звуків музичної гами? Чи можуть бути звуки Лясолі - ЛЯ і
СОЛЬ - чорними?

Запиши ритмічну партитуру пісні. Виконай її на музичному інструменті, якій відповідає характеру твору.

Створи мелодію до пісеньки про гнома: марш (для хлопчиків), колискова (для дівчаток). Мелодії мають обов'язково завершитися на тоніці. А починатися вони можуть так:

Пісенька гнома
Пісенька про гнома
Кожному відома.
Жив собі на світі гном
Дивував усіх кругом
Дивними дивами,
добрими ділами

Марш

Колискова

Добери потрібні знаки до музики:

